

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΣΕΙΡΑ Α, ΑΡ. 7

ΜΑΝΟΛΗ Α. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ

ΛΕΞΙΛΟΓΙΚΕΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ

ΓΙΑ ΤΗΝ 5η ΚΑΙ ΤΗΝ 6η ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΗ

ΤΡΙΤΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΑΝΑΤΥΠΩΜΕΝΗ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
1965

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΣΕΙΡΑ Α, ΑΡ. 7

101

ΜΑΝΟΛΗ Α. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ

ΛΕΞΙΛΟΓΙΚΕΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ

ΓΙΑ ΤΗΝ 5η ΚΑΙ ΤΗΝ 6η ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΑΛΕΞΗ ΔΗΜΑΡΑ

ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΗ

ΤΡΙΤΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΑΝΑΤΥΠΩΜΕΝΗ

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

1965

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

		<i>σελ.</i>
Κεφ. Α'	Παρομοίωση	3
> Β'	'Αντίθετα	6
> Γ'	Κυριολεξία και μεταφορά	12
> Δ'	Συνώνυμα	18
> Ε'	'Ορισμός	25
> Σ'	Παροιμία	32
> Ζ'	Περίφραση	37
> Η'	'Ιδιωτισμός	39

Στή δεύτερη έκδοση έγιναν μερικές μικροαλλαγές και θα είναι καλό να τὸ ἔχη ὑπόψη του ἐκεῖνος πού θὰ μεταχειριστῆ τὸ ἀντίστοιχο «Βιβλίο τοῦ Δασκάλου».

Λ Ε Ξ Ι Λ Ο Γ Ι Κ Ε Σ Α Σ Κ Η Σ Ε Ι Σ

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΠΑΡΟΜΟΙΩΣΗ

Λέμε «Μόλις τὸν εἶδε χύθηκε ἄπάνω του», ἀλλὰ μπορούμε νὰ ποῦμε καὶ «Μόλις τὸν εἶδε χύθηκε ἄπάνω του σὰν τὸ γεράκι». Θὰ ποῦμε «Μοῦ φάνηκε ἀδύνατος», μπορούμε ὅμως νὰ ποῦμε καὶ «Μοῦ φάνηκε ἀδύνατος σὰ σκιαχτρο». Προσθέτοντας τὶς ἐκφράσεις *σὰν τὸ γεράκι*, *σὰ σκιαχτρο* φανερώνομε τὴν **ὁμοιότητα** πὸν ὑπάρχει ἀνάμεσα σὲ δυὸ πρόσωπα, ζῶα ἢ πράματα, τὰ *παρομοιάζομε*, καὶ γι' αὐτὸ ὀνομάζονται οἱ ἐκφράσεις αὐτὲς *παρομοιώσεις*.

Μὲ τὴν παρομοίωση αὐτὸ πὸν θέλομε νὰ ποῦμε λέγεται **πιὸ δυνατὰ καὶ ἐκφραστικὰ**. Ὅποιος εἶδε γεράκι νὰ ὀρμᾷ στὸ πουλὶ πὸν θὰ πιάση γιὰ νὰ τὸ σπαράξη, ξέρεῖ μὲ ποῖα ὀρμὴ γίνεται αὐτό· τὸ ἴδιο καὶ ὁ ἀδύνατος δείχνεται πιὸ ἀδύνατος ὅταν φανταστοῦμε τὸ σκιαχτρο πὸν βάζουν οἱ χωρικοὶ στ' ἀμπέλια τους.

ΜΑΘΗΜΑ 1.

Νὰ βρῆς στὰ παρακάτω παραδείγματα τὶς παρομοιώσεις. Θὰ συμπληρώσης κάθε φορά τὶς τελεῖες μὲ τὴ λέξη πὸν ταιριάζει (οὐσιαστικό).

Σημείωση.—Τὸ σὰν θὰ τὸ γράψης σὰν ἢ σὰ κατὰ τὴ λέξη πὸν θ' ἀκολουθήση. Τὸ ἴδιο θὰ κάνης καὶ στὰ παρακάτω μαθήματα.

<i>Πιστὸς σὰν ...</i>	<i>Τραγουδεῖ σὰν ...</i>
<i>Πεισματάρης σὰν ...</i>	<i>Σκαρφάλωνει σὰν ...</i>
<i>Πονηρὸς σὰν ...</i>	<i>Φνιτρώνει σὰν ...</i>
<i>Ἦσυχος σὰν ...</i>	<i>Διώνει σὰν ...</i>
<i>Δροσερὸς σὰν ...</i>	<i>Λυγίζει σὰν ...</i>
<i>Στοιβαγμένοι σὰν ...</i>	<i>Καμαρώνει σὰν ...</i>
<i>Ἄρματωμένοι σὰν ...</i>	<i>Κοιμᾶται (ἐλαφρῶς) σὰν ...</i>
<i>Γερὸς σὰν ...</i>	<i>Κυλιέται (στὴ βρόμα) σὰν ...</i>
<i>Ζαρωμένος σὰν ...</i>	<i>Πάει (μὲ τάξη, κανονικὰ) σὰν ...</i>
<i>Μαλακὸς σὰν ...</i>	<i>Πεινᾷ σὰν ...</i>
<i>Ἀμίλητος σὰν ...</i>	<i>Ἦρθε (ὀρμητικὰ) σὰν ...</i>
<i>Ντροπαλὸς σὰν ...</i>	<i>Ἔχυσε τὸ φαρμάκι του σὰν ...</i>
<i>Κρῶνει σὰν ...</i>	<i>Μᾶς ἤρθες (ἕστερ' ἀπὸ καιρὸ) σὰν ...</i>

ΜΑΘΗΜΑ 2.

Στις παρακάτω παρομοιώσεις να συμπληρώσεις τις τελείες με τη λέξη που χρειάζεται.

α) Να βρεθῆ τὸ ἐπίθετο :	β) Να βρεθῆ τὸ ρῆμα :
... σὰν πούπουλο	... σὰν κάβουρας
... σὰν κλωστή	... σὰν παπαγάλος
... σὰν ἀτσάλι	... σὰ γαμπρός
... σὰ σκιάχτρο	... σὰ δίδυμοι
... σὰν ἀστραπή	... σὰν τὰ μυλολίθια
... σὰ σωλήνας	... σὰ σαοδέλα
... σὰ βούτυρο	... σὰ φλουρί
... σὰν τὸ Θωμᾶ	... σὰν τὸ γλάρο
... σὰν τὸ Ζακχαῖο	... σὰν τὶς ἁμαρτίες μου
... σὰν τὸ Λάζαρο	... σὰν ὁ διάβολος τὸ λιβάνι
... σὰν τὸν Κροῖσο	... σὰν ἄγερο στ' ἁλώνι
... σὰ λαμπριάτικο κερὶ	... σὰν τὴ γάτα μὲ τὰ ποντίκια
... σὰν τὴν κάτω πέτρα τοῦ μύλου (λέγεται εἰρωνικά)	... σὰν τὸ σκύλο μὲ τὴ γάτα
	... σὰν τὴν ἄδικη κατάρα
	... σὰν τὰ κακὰ προγόγια.

ΜΑΘΗΜΑ 3.

Στις παρακάτω παρομοιώσεις να συμπληρώσεις κάθε παύλα με τη λέξη που χρειάζεται.

°Ο κουρασμένος ἔχει ὕπνο σὰν — .

°Ο σκληρὸς ἄνθρωπος ἔχει καρδιά σὰν — .

Εἶναι σὰν τ' — , π' ὅθε γυρίση σπάει.

Πάντα ἔχει κάτι νὰ πῆ καὶ ν' ἀπαντήσῃ κόβει ἢ γλώσσα του σὰν — .

Κάνει τὸν ἀνήξερο, σὰ νὰ βγῆκε τώρα ἀπὸ τὸ — .

Μόλις ἀκούστηκε ἡ τουφεκιά, σκόρπισαν οἱ φίλοι σὰν — .

Τὸ στόμα ἐκείνου ποὺ τοῦ ἐμπιστεύτηκαν ἔνα μυστικὸ πρέπει νὰ εἶναι κλειστὸ σὰν — .

°Η γῆ εἶναι σὰ μιὰ μεγάλη κυψέλη· οἱ ἄνθρωποι μοιάζουν μὲ — .

Οἱ ἄνθρωποι περνοῦν σὰν τὰ — ποὺ ἀνθίζουν τὸ πρῶτὸ καὶ μαραίνονται ὡς τὸ βράδυ.

°Ο Θεὸς ὑποσχέθηκε στὸν Ἀβραὰμ πὼς θὰ πλῆθαιναν οἱ ἀπόγονοι του σὰν — .

°Η μνήμη εἶναι σὰν ἔνα — ὅπου θὰ φνιτρώσῃ μόνο ὅ,τι ἔσπειρες.

°Ο παράσιτος μοιάζει μὲ τὸν — , ποὺ ζῆ σὲ βάρος τοῦ ἔλατου.

Τὸ διάβασμα εἶναι γιὰ τὴν ψυχὴ ὅ,τι εἶναι γιὰ τὸ σῶμα ἡ — .

Οἱ κουρσάροι — στὴ λεία τους ὅπως ἡ μύγα στὸ φορτίμι.

Ἐὸ ἀνόητος ἔχει — ἴσια μὲ δυὸ κοκόρους.

Ἐνας βλάχος πὸν πέρασε τὴ ζωὴ του στὰ βουνά, αἰσθάνεται τὸν ἑαυτὸ του στὴν πόλη ὅπως τὸ — στὴ σιεριά.

Ἐχει — ποδάρι ¹, — δύναμη, — μάτια, — περπατησιά, — πονηριά, — καθισιά.

ΜΑΘΗΜΑ 4.

Νὰ βρῆς παρομοιώσεις γιὰ τ' ἀκόλουθα μέρη τοῦ σώματος. (Ἐ λέξη πὸν θὰ βρῆς μπορεῖ νὰ μπῆ και σὲ γενική).

κορμί σὰν — , —	φρούδια σὰν —	χείλη σὰν — , —
πρόσωπο σὰν —	μάγουλα σὰν — , —	δόντια σὰν — , —
κεφάλι σὰν —	αὐτιά σὰν —	μουστάκι σὰν —
μαλλιά σὰν —	μύτη σὰν — , —	μέση σὰν —
μάτια σὰν — , —	στόμα σὰν — , —	ποδάρια σὰν — , —

ΜΑΘΗΜΑ 5.

Εἶδαμε στὰ περασμένα μαθήματα πὸς μιὰ λέξη μπορεῖ κάποτε νὰ πάρη δύο ἢ περισσότερες παρομοιώσεις. Τὸ νόημά της δὲν ἀλλάζει, **χρωματίζεται** ὅμως ἔτσι **διαφορετικά**. Ἐνα ἄσπρο χρώμα εἶναι πάντοτε ἄσπρο, λέμε ὅμως : ἄσπρος σὰν τὸ χιόνι, σὰν μπαμπάκι, σὰν περισσότερι.

Νὰ βρῆς ἀπὸ δύο παρομοιώσεις πὸν νὰ ταιριάζουν στὶς ἀκόλουθες φράσεις.

δουλεύει σὰν ...	γλυκὸς σὰν ...	κρύος σὰν ...
γυρίζει σὰν ...	πράσινος σὰν ...	μαῦρος σὰν ...
ζοῦσε σὰν ...	λιγνὸς σὰν ...	φουσκωμένος σὰν ...
βαρὺς σὰν ...	ἴσιος σὰν ...	ἀμέτρητοι σὰν ...

ΜΑΘΗΜΑ 6.

Μερικὲς φορὲς κατορθώνομε μὲ τὶς διαφορετικὲς παρομοιώσεις πὸν δίνομε στὴν ἴδια λέξη **νὰ δρίσωμε καλύτερα τὸ νόημά της**. Ἐτσι λ.χ. μποροῦμε νὰ ποῦμε μὲ τὸ ρῆμα **τρέχω** τὶς παρομοιώσεις **τρέχει σὰ ζαρκάδι, σὰ λαγός, σὰν τὴ σαῖτα, σὰν τὸ πουλί, σὰν τρελός**, ἀλλὰ κάθε φορὰ δίνομε στὸ **τρέχω** διαφορετικὴ σημασία: **τρέχει σὰ λαγός**, λέμε γιὰ κάποιον πὸν ἔφυγε βιαστικά καὶ γρήγορα, ἴσως καὶ φοβισμένος,

1. Στὸ παράδειγμα αὐτό, καθὼς καὶ στὸ παρακάτω θὰ μεταχειριστῆς οὐσιαστικά στὴ γενική χωρὶς τὸ σὰν.

μὲ σωστὸ τρεξίδι· *τρέχει σὰ ζαρκάδι* θὰ ποῦμε γιὰ κάποιον ποὺ δείχνει καὶ σβελτάδα καὶ *χάρη*· *τρέχει σὰ σαῖτα* θὰ ποῦμε γιὰ μεγάλη ταχύτητα· *ἔτρεχε σὰν τὸ πουλί* θὰ εἰπωθῆ γιὰ τρέξιμο χαρούμενο· μὲ τὸ *τρέχει σὰν τρελὸς* ἐννοοῦμε πὼς κάποιος ἦταν ἀνήσυχος καὶ γι' αὐτὸ ἔτρεχε ἐδῶ κι ἐκεῖ. Ὅλα αὐτὰ τὰ διαφορετικὰ νοήματα τὰ ἐκφράζομε κάθε φορὰ μὲ τὸ ἴδιο ρῆμα *τρέχω*, στὴ γενική του σημασία, καὶ ἡ παραιομοίωση μᾶς χρησιμεύει γιὰ νὰ δρίσωμε καλύτερα τί εἶδος τρέξιμο ἐννοοῦμε, εἰδικεύοντας ἔτσι τὴ σημασία του.

Νὰ βρῆς ἀπὸ τρεῖς παραιομοιώσεις ποὺ νὰ ταιριάζουν στὶς ἀκόλουθες λέξεις· καὶ νὰ ἐξηγήσης τὴ διαφορὰ ποὺν τυχὸν ὑπάρχει στὴ σημασία τους.
γρήγορος, ὄμορφη, χοντρός — ψηλός, κίτρινος, κόκκινος — περπατεῖ, τρώει, κοιτάζει.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Α Ν Τ Ι Θ Ε Τ Α

Σὲ πολλές λέξεις συμβαίνει, ὅταν τὶς λέμε ἢ ὅταν τὶς ἀκοῦμε, νὰ μᾶς ἔρχεται συχνὰ στὸ νοῦ καὶ μιὰ ἄλλη, μὲ σημασία ἀ ν τ ῖ θ ε τ η : *μέρα — νύχτα, μεγάλος — μικρός, συχνά — σπάνια*. Ἔχομε μάλιστα στὴ γλώσσα μας πολλές στερεότυπες φράσεις, ὅπου λέμε πλάι πλάι τὶς δυὸ ἀντίθετες λέξεις: *χειμῶνα καλοκαίρι, ἄκρες μέσες, στὰ μέσα καὶ στὰ ἔξω*. Τὸ ἴδιο συνηθίζεται σὲ παροιμίες καὶ σὲ τραγούδια δημοτικά:
 Εἶπε τὸ μακρὸ του καὶ τὸ κοντὸ του (παροιμία).

Ἐγὼ εἶμαι ὁ βασιλικός, τ' ἄνθος τὸ μυρισμένο·
 ἐγὼ μυρίζω πράσινος, ἐγὼ καὶ μαραμένος·
 ἐγὼ στολίζω ζωντανούς ἐγὼ καὶ πεθαμένους (δημοτικό).

ΜΑΘΗΜΑ 7.

Νὰ βρῆς τὶς ἀντίθετες ἀπὸ τὶς παρακάτω λέξεις. (Οἱ δυὸ λέξεις πρὲς πρὸς κάθε φορὰ ν' ἀνήκουν στὸ ἴδιο μέρος τοῦ λόγου. Τὸ ἀντίθετο ἐνὸς οὐσιαστικοῦ νὰ εἶναι οὐσιαστικό, τοῦ ρήματος ρῆμα· μόνο ἡ παιθητικὴ μετοχὴ ἢ μπορεῖ νὰ ἰσοδυναμῆ μ' ἐπίθετο)¹.

1. Τὸ μάθημα αὐτὸ μπορεῖ νὰ γίνῃ καὶ παιχνίδι μὲ τὸ μαντίλι, ὅπως τὸ συνηθίζουν τὰ παιδιά πετώντας τὸ ἓνα στὸ ἄλλο τὸ μαντίλι καὶ λέγοντας ἀπὸ μιὰ συλλαβή, ποὺ πρέπει νὰ τὴ συμπληρώσῃ τὸ δεύτερο, ὥστε νὰ συναποτελεσθῆ λέξη. Τὸ ἴδιο μπορεῖ νὰ γίνῃ καὶ μὲ τὸ μάθημα 8, 9, 10, 11.

βαρὺς ✓	ἀρχίζω ✓	μέρα ✓	θαλασσινὸς ✓
μακρὺς ✓	πέφτω ✓	σκοτάδι ✓	ἔξυπνος ✓
παστοικὸς ✓	βρίσκω ✓	ἀνήφορος ✓	ξυπνητὸς ✓
ἄμορφος ✓	ἀνάβω ✓	ἀγόρι ✓	δυνατὴ (βροχὴ) ✓
χαμηλὸς ✓	πιάνω ✓	σκόλη ✓	δυνατὸς (ἄνθρωπος) ✓
ἄδειος ✓	τραβῶ ✓	πολὺν ✓	δυνατὸς (κρότος) ✓
πλούσιος ✓	γελῶ ✓	ἐχτὲς ✓	φρόνιμο (παιδί) ✓
ρηχὸς ✓	μιλῶ ✓	μεθαύριο ✓	ἀνοιχτὸ (μάτι, πληγὴ) ✓
ὠριμος ✓	ρωτῶ ✓	παντοῦ ✓	ἀνοιχτὸ (χρῶμα) ✓
τυχερὸς ✓	ἔλα ✓	χαρούμενος ✓	δλόκληρος ✓
καλότυχος ✓	δῶσε ✓	νησικὸς ✓	μονὸς (ἀριθμὸς) ✓
σοβαρὸς ✓	ποτὲ ✓	μακρινὸς ✓	μονὸ (ὑφασμα) ✓
ἀληθινὸς ✓	μακριὰ ✓	γρήγορος ✓	ἐλαφριά (ἄρρωστος) ✓
προκομμένος ✓	κάτω ✓		

ΜΑΘΗΜΑ 8.

Νὰ βρῆς τὶς ἀντίθετες ἀπὸ τὶς παρακάτω λέξεις.

✓ μπαίνω	✓ βράδν	– νεκρὸς	ψηλὸς (ἄνθρωπος)
– χωρίζω	✓ νάνος	φταιχτής	χοντροῦ (ξύλο)
πετυχαίνω	– ἀρχή	– σκοτεινὸς	χοντροῦ (πανί)
✓ βουλώνω	– λιακάδα	ὠφέλιμος	χοντρος (ἄνθρωπος)
εὐλογῶ	✓ ξαστεριά	– χρήσιμος	μυστικὸ (σχέδιο)
✓ καλύτερεῦω	– εἰρήνη	– ὄρθιος	φτηνὰ
μονοιάζω	✓ ἐκβολὲς	✓ ὑπομονετικὸς	– ὕστερα
– αὐξάνω	ισθμὸς	πιστὸς	θεληματικά
ξαγρουπνῶ	✓ ἀφαίρεση	– δίκαιος	ἀνάσκελα
✓ ἐμπρός	✓ τρικυμία	– πρῶτος	– κρυφὰ
✓ ναί	✓ ζέστη	ἀπλωμένος	χαρὰ
✓ ἔτσι	✓ ζωὴ	ἀκατάδεχτος	δικαιοσύνη
✓ περισσότερο	ὄρεξη ✓	ψηλὸ (σπίτι)	

ΜΑΘΗΜΑ 9.

Νὰ βρῆς τὶς ἀντίθετες ἀπὸ τὶς παρακάτω λέξεις. (Οἱ λέξεις μὲ ἄστερισκο μποροῦν νὰ ἔχουν καὶ δύο ἀντίθετες).

γλυκὸς (καφὲς) ✓	γλυκὸς (τρόπος) *	ροζιάρικο (ξύλο) *
γλυκὸ (νερὸ) ✓	στενὸς (δρόμος) ✓	πονηρὸς *
γλυκὸ (χρᾶσι) *	στενὸ (παπούτσι) ✓	βαρετὸ (βιβλίο) *
γλυκὸ (ὄπωρικὸ)	στενὸς (συγγενῆς) ✓	ἄψητο (φαγί) ✓

σημαντικός	κρύβω	φρέσκο (αὐγὸ) *
ἄσπρο (ψωμί, κρέας, φορεσιά)	πυκνώνω	φρέσκο (λουλούδι)
ἄσπρα (φασόλια) *	ψίχα (ψωμιοῦ)	ἴσιο (ξύλο)
μαλακὸ (στρῶμα)	στραβὰ (θυμῆθηκα κάτι)	ἴσιος (ἄνθρωπος, ποὺ στέκεται ἴσια)
μαλακὸ (φέρεσιμο) *	χωρὶς (κάποιον) *	ἴσιος (ἄνθρωπος, γιὰ τὸ φέρεσιμό του)
ξεκλειδώνω	σιγὰ (τρῶει)	ἴσια (ὄψη ὑφάσματος)
ξημερώνει	σιγὰ (μίλα γιὰ νὰ καταλαβαίνω)	ἴσο (τρίγωνο)
συνάζω	λαγὸς (στὴ γρηγο- ράδα)	ἔσωτερικὸς
φανερώνω	κορφὴ (βουνοῦ) *	ξανθὸς (ἄνθρωπος)
περισεύει	γιοματάρι (κρασί) ¹	ξανθιά (σταφίδα)
τρυπῶ (τὸν τοῖχο)	εὐχαρίστηση	μαζεύω (τὴν πλύση, τὸν τραχανά)
θυμοῦμαι	φρέσκο (ψωμί, ψάρι)	μαζεύω (λουλούδια)
μοιάζω *		
ἀποκοιμοῦμαι		

ΜΑΘΗΜΑ 10.

Νὰ βρῆς τὶς ἀντίθετες ἀπὸ τὶς παρακάτω λέξεις.

μεισιανὸς	ἀγανὸ (πανί) ⁴	γρομματισμένος
διαφορετικὸς	ἀπαλὸ (δέρμα)	χαριτωμένος
ἄνοστος	ἀπαλὸ (πανί)	ξέχειλη (κουταλιά) *
σπλαχνικὸς	ξυπόλυτος	ξυστὰ (σύρριζα περ- νῶ ἀπὸ κάπου)
ἐπιδέξιος	πῆζω	ξυστὰ (γεμίζω τὸ πιάτο)
ἀθάνατος	κάθομαι (στὴν καρέκλα)	κεφαλαῖα (γράμματα) ⁵
φλύαρος	πλαγιάζω (νὰ κοιμηθῶ)	λάθος ⁵
φιλόγυρος	πιστώνω	σκλάβος ⁵
ἀγουρίδα ²	φυλάγω (γιορτῆ, ὄρκο)	παιδι ⁵
καμπούρα (σὲ ξύλο)	σηκώνω (τὸ χέρι)	γερὸ (κορμί) *
μπενετάδες ³	σηκώνω (τὰ μάτια)	γερὸ (κάστανο)
λησμονιὰ	σηκώνομαι (ἀπὸ τὸ κρεβάτι)	γερὸ (βάζο) *
νησικὸς (ἀπὸ φαγί)	σηκώνεται (ὁ ἄνεμος)	γερὸ (κεφάλι) *
νησικὸς (ἀπὸ κρασί) *		

1. Τὸ πρῶτο κρασί ἀπὸ βαρέλι φρεσκοανοιγμένο.

2. Λέγεται γιὰ τὸ ἄγουρο ἀκόμα σταφύλι. Γιὰ τὸ ἀντίθετο νὰ βρῆς ἓνα ἐπίθετο. — 3. Λέγεται γιὰ τὸ κέρασμα ποὺ κάνει ὁποῖος φεύγει γιὰ ταξίδι. Τὸ ἀντίθετο εἶναι λέξη ποὺ σημαίνει τὸ κέρασμα ἀπὸ τοὺς φίλους του σ' ἐκεῖνον ποὺ γυρίζει ἀπὸ ταξίδι. — 4. Λέγεται γιὰ ὑφασμα ὑφασμένο ἀραιά. — 5. Τὸ ἀντίθετο εἶναι ἐπίθετο, ποὺ ἰσοδυναμεῖ μὲ οὐσιαστικό.

γερός (ἐπιστήμονας)	σφιχτή (ζύμη) *	πεζός (συγγραφέας) ¹
σφιχτό (αὐγό)	σφιχτός (ἄνθρωπος)	πεζό (ἔργο)
σφιχτό (πλέξιμο)	πεζός (ὀδοιπόρος) ¹	μηδενικό (βαθμός) ²

ΜΑΘΗΜΑ 11.

Νὰ βρῆς τὶς ἀντίθετες ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες λέξεις.

✓ πυκνός	✓ ἐπιτρέπω	στήριο)
παράταιρος	λαγοκοιμοῦμαι	✓ πεινασμένος *
λιανικό (πούλημα)	✓ καλωσορίζω	ἔξοδο
ἀκέραιος (ἀριθμός)	✓ συχνά	✓ καλλιγραφία
ἀκέραιο (κομμάτι)	✓ συχνότατα	✓ ὀξεία (γωνία)
τὸ τρίτο	✓ περίπου	✓ ἀπουσία
τὸ δέκατο	✓ στ' ἀλήθεια *	κέρδος
φιλειργηκός	* Ἄνω Βόλος	ὁμόνοια
✓ κατάκλειστος	✓ ὁμαλός	ἐπιείκεια
✓ πρόστυχο (φέρεσιμο)	✓ ἀπλόχωρος	εὐμένεια
βουνίσιος (κάτοικος)*	ὀφειλέτης	ψυχρὴ (ὑποδοχὴ)
βουνίσιος (ἄερας)	✓ πρόγονος	νέο (κρασί)
ὄρεινὸ (πυροβολικὸ)	προγονός	✓ νέος (ἄνθρωπος)
ψυχικὴ (ιδιότητα)	παράδεισος	✓ νέα (ἱστορία)
πένθιμες (καμπάνες)	νίκη	μόνιμος (ὑπάλληλος)
γερακομύτης *	✓ ἀρχικός	μόνιμος (ἀξιωματικός)
✓ φοβιτσιάρης *	προβιβάζω (στὶς ἔξε-	μόνιμη (κατάσταση)
σπαγγοραμμένος *	τάσεις)	συμφερτικὸς
πασχάζω	κατηγορῶ (στὸ δικα-	μακρολέλεκας *

ΜΑΘΗΜΑ 12.

Στὶς ἀκόλουθες φράσεις τὶς λέξεις ποὺ εἶναι τυπωμένες μὲ πλάγια γράμματα νὰ τὶς ἀντικαταστήσῃς μὲ τὶς ἀντίθετές τους.

✓ Ξημερώνει σηκωθῆτε.	✓ Δὲν πρέπει νὰ δίνωμε δίκιο σὸν
✓ Φύγετε ὅσο μπορεῖτε πιδ γρήγορα.	πιδ δυνατό.
✓ Ἡ εἰρήνη εἶναι μεγάλο ἀγαθό.	✓ Ὅ,τι μάθαμε καλά, τὸ θυμούμαστε.
✓ Εἶναι ἀργά. Ἄρχισε νὰ νυχτώνη.	✓ Τὸ πρωὶ ἀνατέλλει ὁ ἥλιος στὴν
✓ Τὸ καλοκαίρι ἀποζητοῦμε τὴ σκιά.	ἀνατολή.

1. Στὸ παράδειγμα αὐτὸ ἔχομε ἐπίθετο ἰσοδύναμο μὲ οὐσιαστικό. Γι' αὐτὸ τὸ ἀντίθετό του εἶναι οὐσιαστικό.— 2. Τὸ ἀντίθετο εἶναι ἐπίρρημα.— 3. Τὸ ἀντίθετο μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ φράση ἀπὸ δύο λέξεις.

- ✓ Μὲ τὴν ἀρχὴ τοῦ καλοκαιριοῦ οἱ φτωχός.
μέρες ἀρχίζου νὰ μικραίνουν. Ἡ ζέστη διαστέλλει τὰ σώματα.
- ✓ Ὁ βοριάς εἶναι κρύος καὶ ξερός. Ἡ κακὴ συνείδηση δὲν εἶναι ποτὲ ἤσυχη.
- + Τὰ μαῦρα ροῦχα μᾶς ζεσταίνουν τὸ καλοκαίρι. Ὁ νικητὴς ἔφυγε πληγωμένος.
- + Ἡ ζωὴ μας ἀρχίζει μὲ τὴ γέννησή μας. Ἐὐτυχεῖ ἓνας λαὸς ποὺ σέβεται τοὺς νόμους.
- + Τὸ πρῶν φεύγω ξεκούρατος. Εἴμαστε πάντα εὐχαριστημένοι μὲ τὴν κατάστασή μας, ὅταν τὴ συγκρίνωμε μὲ μιὰ χειρότερη.
- + Ν᾽ ἀναζητῆς τὴ συντροφιά τῶν καλῶν. Σὲ κάθε κακὸ μπορεῖ νὰ κρύβεται καὶ κάποιο καλὸ.
- + Στὴν πόλιν πλαγιαζόμε ἀργά. Νὰ θυμᾶσαι τὰ καλὰ ποὺ σοῦ ἔκαμαν.
- + Νὰ ξεχνᾶς ὅ,τι ἔδωσες. Ὁποῖος πάντα ἐπιθυμεῖ εἶναι

ΜΑΘΗΜΑ 13.

Νὰ συμπληρώσῃς τὶς ἀκόλουθες παροιμίες βάζοντας στὴ θέση τῆς παύλας τὸ ἀντίθετο τῆς λέξης ποὺ τυπώνεται μὲ πλάγια γράμματα.

- ✓ Ὁποῖος γυρεύει τὰ πολλὰ χάνει καὶ τὰ — .
— νὰ σύρη ντρέπεται, μπροστὰ νὰ πάη φοβάται.
- ✓ Ἦρθαν τ' ἄγρια νὰ διώξουν τὰ — .
- ✓ Τὸ στραβὸ ξύλο — δὲ γίνεται.
- ✓ Τὰ σάπια λεμόνια σαπίζουν καὶ τὰ — .
- ✓ Δὲν πιστεύει ὁ χορτασμένος τὸ κακὸ τοῦ — .
- ✓ Μηδ' ὁ Μᾶης καλοκαίρι, μηδ' ὁ Αὐγουστος — .
- ✓ Ἡ τοῦ ὕψους ἢ τοῦ — .
- ✓ Τὸ σκοινὶ τοῦ ζουρλοῦ μονὸ δὲ φτάνει, — φτάνει καὶ περισσεύει.
- ✓ Ὡσπου νὰ σηκώσῃ τὸ ἓνα πόδι, — τὸ τρώει ἢ γάτα.
- ✓ Ὁπου ξοδεύει δεκοχτῶ καὶ δὲ — τριάντα...
- ✓ Ὁ γλάρος ἀψηλὰ πετᾷ καὶ — λογιάζει.
- ✓ Τὸ ἔξω τοῦ αὐγοῦ καὶ τὸ — τῆς ἐλιάς¹.
- ✓ Καὶ τὰ — δικά του καὶ τὰ ζυγὰ δικά του.
Παλιὸ μουλάρη, — περπατησιά.
Εἶναι — μαντρόσκυλα καὶ τὸ κομμάτι ἓνα.
Παίνα τὰ βουνὰ κι ἀγόραζε στὸν — .

1. Λέγεται γιὰ ἐκείνους ποὺ θέλουν στὴ μοιρασιά τὸ καλύτερο ἀφήνοντας τ' ἄχρηστα γιὰ τοὺς ἄλλους.

Ἐπαρε λάδι ἀπ' τὴν κορφὴν καὶ μέλι ἀπὸ τὸν — .

Τῆς Παρασκευῆς τὰ γέλια, τοῦ Σαββάτου — ¹.

Μὲ — κόλλυβα, δικά μας σχώρια.

ἽΟποιοι ἐγέλα τὸ ταχύ, — εἰ πριχοῦ — ση ² (Ἐρωφίλη).

Ἐπὸ τὰ δίκια γλίτωσες, τ' — θὰ σὲ πνίξουν.

Δὲν ἔχει οὔτε — οὔτε ἀνάποδη.

— μου στή — μου, κι ὀχτρέ μου στή χαρά μου.

Βάρ' τὸν καλὸ νὰ γίνῃ καλύτερος· βάρ' τὸν — , νὰ γίνῃ — .

Πάρ' τὸν — καὶ χτύπα τὸν ἄλλο.

ἽΟποιοι σκάβει λάκκον ἄλλου, πέφτει ὁ — μέσα.

ἽΠὸ τὰ — στὰ χαμηλά, ἽΠὸ τὰ — στὰ λίγα

Τῆς Κυριακῆς χαρὰ καὶ τῆς Δευτέρας — .

Τὸ λάδι φαίνεται στὸν ἀφρὸ καὶ ἡ ψευτιά στὸν — .

ΜΑΘΗΜΑ 14.

Νὰ συμπληρώσης τὶς ἀκόλουθες φράσεις βάζοντας στὴ θέση τῆς παύλας τὸ ἀντίθετο τῆς λέξης ποὺ εἶναι τυπωμένη μὲ πλάγια γράμματα.

- ✓ ἽΟποιοι νομίζει πὼς τὰ ξέρει ὅλα, δὲν ξέρει — .
- ✓ Μπορεῖ ἓνας ἄνθρωπος νὰ κοιμηθῇ πλούσιος καὶ νὰ — — .
- ✓ Οἱ πιὸ μεγάλοι καὶ οἱ πιὸ δυνατοὶ ἔχουν συχνὰ ἀνάγκη ἀπὸ τοὺς — καὶ τοὺς — .
- ✓ Ὁ ἐγωιστῆς λέει : Ὅλα γιὰ μένα, — γιὰ τὸν — .
- ✓ Πολλοὺς τοὺς πειράζει περισσότερο ἢ ζέστη τὸ καλοκαίρι παρὰ τὸ — τὸ — .
- ✓ Ὅσο πιὸ νωρὶς σηκωνόμαστε τόσο μεγαλώνει τὸ πρωινό μας καὶ ὅσο πιὸ — — τόσο μεγαλώνει ~~η~~ ἡ — ιὰ μας.
- ✓ Ὅσο χαμηλότερα πέφτει κανεὶς, τόσο — κοιτάζει.
- ✓ Τὸ ναυτικὸ εἶναι δύο εἰδῶν, πολεμικὸ καὶ — .
- ✓ Εἶναι καλὸ νὰ λήη κανεὶς πολλὰ πράγματα μὲ — — .
Πρέπει ν' ἀντιστέκεσαι στὸ ρεῦμα, καὶ ὄχι νὰ — εσαι ἀπ' αὐτό.
- ✓ Ὅποιοι ἔχει τὴ δύναμη νὰ ὑποφέρῃ ὅταν πρέπη μικρὸς λύπες, νιώθει ἀργότερα — — .
- ✓ ἽΗ ἀρρώστια μᾶς κάνει νὰ καταλαβαίνομε τὴν ἀξία τῆς — .
ἽΑστραψε στὴν ἀνατολὴ καὶ βρέθηκε στὴ — (δημ.).
ἽΑνέβα πάνω στὸ βουνὸ καὶ δὲς — στὸν — (δημ.).

1. Λέγεται γιὰ τὴ χαρὰ ὅταν τὴν ἀκολουθῇ ἡ λύπη.—2. ἽΕδῶ χρειάζεται ἓνα ῥῆμα ποὺ νὰ ἔχη σημασία ἀντίθετη ἀπὸ τὸ ταχύ (πρωί).

Ἡ παρουσία τοῦ ἡλίου τὴ μέρα μᾶς χαρίζει τὸ φῶς, τὴ ζέστη, καὶ τὴ ζωή. Ἡ — του θὰ εἶχε γιὰ ἀποτέλεσμα — , — καὶ τὸ — .

Στὸ μαγαζί μου ὁ ἀγοραστὴς πληρώνει μὲ χρήματα ἢ σὲ — .

Οἱ βλάχοι περνοῦν σκληρὴ ζωὴ... Ταξιδεύουν ἀπὸ τόπο σὲ τόπο, ἀπὸ ψήλωμα σὲ — . Σήμερα στήνουν τὴν καλύβα ἐδῶ, — — μακριά, ὅπου εἶναι χορτάρι καὶ κλαρί. Ἀθεμέλιωτα εἶναι τὰ σπίτια τους καὶ δὲν μπορεῖς νὰ στήσης τίποτα μέσα. Ὅλες οἱ δουλειές ἀπὸ τὸ — ὡς τὸ βράδυ («Ψηλὰ Βουνά»).

ΜΑΘΗΜΑ 15.

Νὰ σχηματίσῃς δέκα φράσεις, πὸν ἢ καθεμίᾳ τους νὰ ἔχῃ καὶ ἀπὸ μία ἢ δύο λέξεις μαζί μὲ τὴν ἀντίθετή τους. Τέτοια φράση εἶναι λ.χ. Πολλοὶ ἀρχίζουν καλὰ μὰ τελειώνουν ἄσκημα.

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΚΥΡΙΟΛΕΞΙΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΟΡΑ

Ὅταν λέμε γλυκὸ σταφύλι, ράγισε τὸ πιάτο, τὰ κλαδιὰ τῆς μηλιάς γέροναν βαριά, ὁ Ὀλυμπος εἶναι βουνὸ οἱ λέξεις γλυκὸ, ράγισε, βαριά, βουνὸ ἔχουν τὴ συνηθισμένη τους σημασία, ἐκφράζουν τὴν ἰδέα πὸν εἶναι ἡ ἀρχική, ἡ κύρια· γι' αὐτὸ λέμε πὸς βρίσκονται στὴν κ υ ρ ι ο λ ε ξ ί α. Μὲ τὶς ἴδιες ὁμως λέξεις μποροῦμε νὰ σχηματίσωμε ἄλλο εἶδος φράσεις καὶ νὰ ποῦμε: ἔχει φωνὴ γλυκιά, ράγισε ἡ καρδιά μου πὸν τὸ ἄκουσα, κοιμήθηκα βαριά, οἱ δυσκολίες ἦταν βουνό. Ἐνῶ ἐδῶ ἔχομε τὶς ἴδιες πάλι λέξεις, ἔχουν αὐτὲς σημασία διαφορετικὴ ἀπὸ πρῶτα. Ἡ σημασία τους ἐκείνη μεταφέρθηκε τώρα σὲ κάτι ἄλλο, καὶ γι' αὐτὸ τὴν ὀνομάζομε μεταφορικὴ σημασία ἢ μεταφορὰ.

Σημείωση Α. Ἡ μεταφορὰ αὐτὴ γίνεται μὲ κάποια σύγκριση πὸν κάνομε ἀνάμεσα στὶς δύο ἔννοιες πὸν ἐκφράζει ἢ ἴδια λέξη καὶ πὸν ἔχουν μιὰ ὁμοιότητα μεταξὺ τους: ἡ γλυκιά φωνὴ μᾶς κάνει τὴν ἴδια εὐχαρίστηση πὸν αισθανόμαστε καὶ μὲ τὴ γλυκιά ζάχαρη. Οἱ δυσκολίες πὸν βρίσκομε γιὰ νὰ τελειώσωμε μιὰ δουλειὰ καὶ πὸν τὶς λέμε βουνό, μᾶς θυμίζουν τὶς δυσκολίες πὸν εἶχαμε γιὰ ν' ἀνεβῶμε ἕνα βουνό. Ἐτσι μὲ τὶς μεταφορὲς γίνεται ἐκεῖνο πὸν λέμε πὸν ἐκφραστικό, ζωντανὸ καὶ ὠραῖο.

Σημείωση Β. Ἡ μεταφορὰ συγγενεὺι μὲ τὴν παρομοίωση. Καὶ στὴν παρομοίωση συγκρίνομε δύο πράματα καὶ βρίσκομε τὴν ὁμοιότητα ἀναμεταξύ τους: εἶναι σὰν ἀλεπού. Ὑπάρχει ὁμως ἀνάμεσα στὴν παρομοίωση καὶ τὴ μεταφορὰ ἡ ἀκόλουθη διαφορὰ: Στὴν παρομοίωση κάνομε μόνο τὴ σύγκριση, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ σάν, καὶ ἡ λέξη πὸν τὸ συνοδεύει φυλάγει τὴ συνηθισμέ-
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

νη της σημασία, την κυριολεξία της. "Οποιοσ «κάνει σ'ά ν'άλεπού» ή «είναι σ'ά ν'άλεπού» μοιάζει μόνο σ'ά ν'άλεπού. Στη μεταφορά όμως «αὐτός είναι άλεπού», ή πονηριά του, πού τήν έχει και ή παμπόνηρη άλεπού, μάς κάνει και τόν όνομάζομε άλεπού, και έτσι ή άλεπού, με τή μεταφορική αὐτή χρήση, καταντᾶ νά σημαίνει πονηρός. Ἡ μεταφορά είναι λοιπόν παρομοίωση συντομεμένη και πιό έντονη, πού εκφράζει πιό δυνατά τήν όμοιότητα άνάμεσα σέ δυό πράματα.

ΜΑΘΗΜΑ 16.

Στά παρακάτω παραδείγματα σημειώθηκαν με πλάγια γράμματα τᾶ επίθετα, πού λέγονται στην κυριολεξία. Νά βρῆς γιά τὸ καθένα τους άπό τρία παραδείγματα όπου νά λέγονται τᾶ επίθετα μεταφορικά.

Πικρό γιατρικό.	Ἄσπρος γλάρος.	Βαθὺ πηγᾶδι.
Χοντρό σκοινί.	Σκοτεινὴ σπηλιά.	Γλυκὸ φαγητό.
Λεπτὸ σκοινί.	ῶριμο σταφύλι.	Γεμάτο πιθάρι.
Σκληρὴ πέτρα.	Βαρὺ φορτίο.	Παχὺ ἄρνι.
Τρυφερὸ κρέας.	Χρυσὸ ρολόι.	Ἄρβανίτικο χωριό.
Μαῦρο πανί.	Μαλακὸ στρώμα.	Ἄτσαλένια βελόνα.

ΜΑΘΗΜΑ 17.

Συνχᾶ μεταχειρίζομαστε μεταφορικά όνόματα ζώων γιά νά εκφράσωμε πιό χτυπητᾶ μιᾶ ιδιότητα τοῦ ανθρώπου, σωματική ή ψυχική. Ἔτσι λ.χ. λέμε λελέκι έναν άνθρωπο πολὺ ψηλὸ ή όνομάζομε παπαγάλο έναν πολύλογο και επιπόλαιο, πού ξαναλέει ὅ,τι ἄκουσε χωρὶς νά τὸ ἔχη καταλάβει.

Νά εξηγήῃς ποιὲς ανθρώπινες ιδιότητες εκφράζονται με τ' ἀκόλουθα όνόματα τῶν ζώων. (Ἄν είναι δυνατό θᾶ βρῆς ἕνα ίσοδύναμο επίθετο ή δυό. Ἄλλιωσ θᾶ τὸ εξηγήσης ὅπως μπορεῖς καλύτερα).

ἀρκούδα	λιοντάρι	χελώνα	σαράκι
ἀρνάκι	λύκος	φίδι	σφήκα
ζαρκάδι	μαῖμου	δελφίνι	τσιμπούρι
καμήλα	μουλάρι	βδέλλα	τσιόρος
κατσίκι	χμαιλέοντας	κουνούπι	στρείδι

ΜΑΘΗΜΑ 18.

Νά βρῆς δώδεκα όνόματα πουλιῶν και ψαριῶν ή θαλασσιῶν πού νά τᾶ μεταχειρίζομαστε και μεταφορικά, και νά εξηγήσης με ποιᾶ σημασία τᾶ λέμε τότε.

ΜΑΘΗΜΑ 19.

Στις ακόλουθες φράσεις παρουσιάζονται τὰ παραδείγματα με τὴν κυριολεξία καὶ με τὴ μεταφορὰ ἀνακατωμένα. Νὰ τὰ ξεχωρίσης (γράφοντας χωριστὰ τὰ παραδείγματα ἀπὸ κάθε εἶδος).

Σιδερένια πόρτα.	Σιδερένια χέρια.
Γλυκιὰ θύμηση.	Γλυκιὰ ζάχαρη.
Ποτήρι καθαρὸ.	Διαγωγή καθαρή.
Καθαρὰ ρούχα.	Καθαρὰ λόγια.
Ἄνθρωπος ἴσιος.	Εὐλο ἴσιο.
Λόγια παχιά.	Ἄνθρωπος παχύς.
Πικρὰ λόγια.	Πικρὸ γιατρικό.
Σανίδα στραβή.	Στραβὴ γνώμη.
Πίστη ἀσάλευτη.	Βράχος ἀσάλευτος.
Σούπα ἀνάλατη.	Ἄνθρωπος ἀνάλατος.
Σπουργίτι θηλυκό.	Θηλυκὸ μυαλό.
Τσουχτερὴ τσουνκίδα.	Τσουχτερὰ λόγια.
Νερόβραστα λόγια.	Νερόβραστο φαγητό.
Μπερδεμένα λόγια.	Μπερδεμένο κουβάρι.

ΜΑΘΗΜΑ 20.

Στ' ἀκόλουθα παραδείγματα εἶναι σημειωμένα με πλάγια γράμματα τὰ ῥήματα, πὸν λέγονται στὴν κυριολεξία. Νὰ βρῆς γιὰ τὸ καθένα τους ἀπὸ μιὰ φράση πὸν νὰ λέγεται μεταφορικά.

Ἀνάβω τὰ φρύγανα.	Γονάτισα γιὰ νὰ μὴ χτυπήσω.
Γυρίζει ἡ ἀνέμη.	Ὁ παπὰς λιβάνισε τὶς εἰκόνες.
Σηκώνει εὐκόλα ἔξι ὀκάδες.	Ἀκόμη δὲ θέρισαν τὰ στάχυα.
Κλείνω τὰ μάτια.	Ὁ Πέτρος ζώστηκε τὸ σπαθὶ του.
Κολλῶ ἓνα χαρτάκι.	Τὰ ποντίκια ἔτρωγαν τὸ ψωμί.
Πῆγα περίπατο.	Μπῆκε τὸ καράβι στὸ λιμένα.
Τρώει ὅ, τι βρίσκει.	Σφηνώθηκε τὸ καρφὶ στὸ ξύλο.

ΜΑΘΗΜΑ 21.

Στις ακόλουθες φράσεις εἶναι ἀνακατωμένα τὰ παραδείγματα με τὴν κυριολεξία καὶ τὴ μεταφορὰ. Νὰ τὰ ξεχωρίσης (γράφοντας χωριστὰ τὰ παραδείγματα τοῦ κάθε εἶδους).

- Ἄνοιξα τὴν πόρτα.	Ἄνοιξε ὁ γείτονάς μου ἓνα μαγαζί.
Τὸ ἔστρωσε στὴν κουβέντα.	Ὅπως στρώσης θὰ πλαγιάσης.
- Κολυμποῦσε στὰ δάκρυα.	Τὰ ψάρια κολυμποῦν στὴ θάλασσα.
- Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

- Πῆρε τὸ ποτάμι τὰ γεφύρια. Λύγισε ἀπὸ τῆ λύπη.	Τὸν πῆρε τὸ μάτι μου. Ὁ ἄερας λύγισε τὶς κερασιές.
- Μὲ πάγωσε ἡ ματιά του.	Παγώνει τὸ νερὸ στὸ μεγάλο κρύο.
- Γυρίζω τὰ φύλλα τοῦ βιβλίου. Κέρωσε ὅταν τὸ ἄκουσε.	Γυρίζω ἓνα πράμα στὸ ἄστεϊο. Χαρτί κερωμένο.
- Ἔπεσε καὶ χτύπησε. Κάτι σάλεψε μέσα στὰ χαμόκλαδα.	Ἔπεσαν οἱ τιμές. Σάλεψε ὁ νοῦς του.
- Ἔπεσε σὲ συλλογή.	Ἔπεσε μέσα στὸ πηγάδι.
- Λιψῶ στὴ μεγάλη ζέστη. Τὸν ἔφαγαν τὰ βάσανα.	Λιψῶ νὰ μάθω. Ἐφαγε ἡ γάτα τὸ ποντίκι.
- Μοῦ ἔκρουσε τὸ μυστικό. Ὅσο μεγαλώνει τὸ μικρὸ παιδὶ ψηλώνει.	Κρούφου καλά γιὰ νὰ μὴ σὲ βροῦν. Ὅσο τὸ συλλογίζεται κανεὶς ψηλώ- νει ὁ νοῦς του (Παπαδιαμάντης).

ΜΑΘΗΜΑ 22.

Στ' ἀκόλουθα παραδείγματα σημειώνονται μὲ πλάγια γράμματα λέξεις ποὺ λέγονται στὴν κυριολεξία. Νὰ μεταχειριστῆς τὴν καθεμιὰ τους μεταφορικά, σχηματίζοντας μὲ αὐτὲς ἀπὸ μιὰ μικρὴ φράση.

1. Ὁ Πηνειὸς εἶναι ποτάμι.	8. Τὸ καράβι εἶναι ἀκόμη στὰ σκαριά.
2. Μὴν τὸ φᾶς, εἶναι φαρμάκι !	9. Μὲ τέτοια φουρτούνα δὲν πιά- νονται ψάρια.
3. Ἔπεσε χτὲς πολλὴ βροχή.	10. Τὸ πισσόχαρτο εἶναι χαρτί ἀ- λειμμένο μὲ πίσσα.
4. Ἄναψε τὴ φωτιά.	11. Μὴν ποραφορτώνης τὸ μου- λάρι μὲ πολὺ βάρος.
5. Δαχτυλίδι ἀπὸ μάλαμα.	
6. Μνήμα ἀπὸ πέτρα.	
7. Δυὸ καράτια χροσάφι.	

ΜΑΘΗΜΑ 23.

Συχνὰ μεταχειριζόμαστε λέξεις ποὺ ἐκφράζουν μέρη τοῦ ἀνθρώπι-
νου κορμοῦ γιὰ ἔννοιες ποὺ παρουσιάζουν ἑξωτερικὴ ὁμοιότητα μὲ
αὐτό, καθὼς λ.χ. ὅταν μιλοῦμε γιὰ τὴν κοιλιά ἀγγείου ἢ τὸ κεφάλι τῆς
πρόκας. Ἀνάλογα μεταχειριζόμαστε κάποτε καὶ λέξεις ποὺ σχετίζονται
μὲ ζῶα ἢ μὲ φυτὰ : τὰ φτερά τοῦ μύλου, τὰ φύλλα τοῦ χαρτιοῦ. Ἡ
συνήθεια αὐτὴ ὀνομάζεται ἀ π λ ω μ ἔ ν η κ υ ρ ι ο λ ε ξ ί α.

Στ' ἀκόλουθα παραδείγματα σημειώνονται μὲ πλάγια γράμματα λέξεις
ποὺ λέγονται στὴν κυριολεξία. Νὰ βρῆς γιὰ τὴν καθεμιὰ τους ἀπὸ τρία
παραδείγματα μὲ ἀπλωμένη κυριολεξία.

κεφάλι — καρδιά — αυτιά — δόντια — στόμα — γλώσσα — λαιμός — μάτι —
 μύτη — χείλια — ράχη — χέρι — ποδάρι του ανθρώπου.
 φτερό του πουλιού, φύλλο του δέντρου, ρίζα του φυτού.

ΜΑΘΗΜΑ 24.

*Με καθεμιά από τις ακόλουθες λέξεις να σχηματίσης δύο φράσεις. Στη
 μία τους να λέγονται με κυριολεξία και στην άλλη με μεταφορά.*

Βουτώ, καταπίνω, κούβω, λάμπω, μανρίζω, μυρίζω, ξεφτώ,
 πετώ, πλέκω, σπάζω, τρέχω, αφαίμαξη, πλοκάμι.

ΜΑΘΗΜΑ 25.

*Να βρῆς δέκα ρήματα και να σχηματίσης από αυτά δέκα φράσεις όπου
 να λέγονται αυτά μεταφορικά.*

ΜΑΘΗΜΑ 26

Όπως μεταχειριζόμαστε λέξεις με μεταφορική σημασία πλάι στην κυριολεχτική, έτσι παίρνομε συχνά και φράσεις ολόκληρες όχι στην κυριολεξία τους παρά μεταφορικά. Α.χ. η φράση *πῆρε τὸν κακὸ δρόμο* σημαίνει στην κυριολεξία πὼς κάποιος γελάστηκε στὸ δρόμο πὸ εἶχε νὰ πάρη, γιὰ νὰ πάη ἐκεῖ πὸ ἤθελε, και πῆρε τὸ στραβό, πὸ ἔβγαζε ἀλλοῦ, ἢ τὸν πιὸ μακρινό. Ὅταν ὅμως ποῦμε γιὰ κάποιον πὸ ἄφησε τὴ σπουδὴ του πὼς δὲν προκόβει, πὼς δὲν εἶναι πιὰ ἐνάρετος, πὼς *πῆρε τὸν κακὸ δρόμο*, τὸ δρόμο πὸ δὲν εἶναι ὁ σωστός, οἱ λέξεις φυλάγουν τὴν κυριολεξία τους ἀλλὰ μεταχειριζόμαστε ολόκληρη τὴ φράση μεταφορικά. Τὸ ἴδιο και ὅταν λέμε πὼς κάποιος *μοῦ ἔψησε τὸ ψάρι σὰ χεῖλη* ἢ πὼς *μοῦ ἔβγαλε τὴν ψυχὴ ἀνάποδα*. Ἄν μιλούσαμε με τὴν κυριολεξία, θὰ ἦταν ὁ λόγος γιὰ ἀληθινὸ ψάρι και ἀληθινὸ ψήσιμο στὸ στόμα μας ἢ γιὰ πραγματικὸ βγάλσιμο τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὸ κορμὶ μας, και μάλιστα ἀνάποδα, πράγμα βέβαια ἀδύνατο. Πρόκειται ὅμως μόνο γιὰ μιὰ μεταφορά, μιὰ εἰκόνα, πὸ με τὴν παραστατικότητά της δείχνει χτυπητὰ πόσο μᾶς βασάνισε αὐτὸ πὸ πάθαμε.

Οἱ ακόλουθες φράσεις λέγονται μεταφορικά. Νὰ βάλῃς στὴ θέση τους τὴν ἴδια ἰδέα με τὴν κυριολεξία πὸ χρειάζεται. (Πρέπει ν' ἀποδοθῇ διαφορετικὰ τὸ μέρος τῆς φράσης τὸ τυπωμένο με πλάγια γράμματα).

- 1. Τὸν ἔχω κλείσει *στὴν καρδιά μου*. 3. Δὲν *περνᾷ ἀπὸ τὸ χέρι μου*.
 2. Ἀπὸ αὐτὴν τὴ δουλειὰ δὲ *βγαίνει ζουμί*. 4. Τὰ *φορτώθηκα* ὅλα *στὴ ράχη μου*.
 5. *Μασᾷ* τὰ *λόγια του*.

6. Τὸν τρώει τὸ σκουλήκι.	12. Ἐφτασε ὁ κόμπος στὸ χτένι.
7. Θέλει νὰ μᾶς ρίξη στάχτη στὰ μάτια.	13. Κρέμασε σκουλαρίκι τὰ λόγια μου.
8. Μοῦ ἔφαγε τ' αὐτιά.	14. Πάτησε τὴν πίτα.
9. Ἀκόμη δὲ βγήκε ἀπὸ τ' αὐτό.	15. Τὰ ἔκαμε ρόιδο.
10. Μᾶς πότισε ὅλους φαρμάκι.	16. Τὸ ἔδεσε σὲ ψηλὸ μαντίλι.
11. Τραβᾷ τὰ μαλλιά του.	17. Πῆρε ψηλὰ τὸ χερουβικό.

ΜΑΘΗΜΑ 27.

Δίνονται μερικές φράσεις. Νὰ βρῆς τὶς μεταφορικές φράσεις ποὺ ἔχουν τὴν ἴδια σημασία. (Πρέπει ν' ἀποδώσης διαφορετικὰ τὸ μέρος τῆς φράσης ποὺ τυπώνεται μὲ πλάγια γράμματα).

1. Κοιμᾶται πολὺ νωρίς. 2. Τὸ τελευταῖο δούλεμα (ἐπεξεργασία).
3. Εἶναι ἔτοιμος γιὰ τσάκωμα. 4. Εἶναι ἄνθρωπος ποὺ ἀνακατώνεται παντοῦ. 5. Ἐόδεψε (πλήρωσε) πάρα πολλὰ (δ,τι εἶχε καὶ δὲν εἶχε). 6. Τὸν ἄγγιξε στὸ πὺρ εὐαίσθητό του μέρος. 7. Τοῦ παίρνει κανεὶς λόγια μὲ μεγάλη δυσκολία.

ΜΑΘΗΜΑ 28.

Νὰ βρῆς δώδεκα μεταφορὲς ἢ μεταφορικές φράσεις ποὺ νὰ εἶναι παρμένες ἀπὸ τὴ θαλασσινὴ ζωὴ καὶ νὰ ἐξηγήσης τὴ σημασία τους συσχετίζοντας τες μὲ τὴν κυριολεξία τους.—(Μπορεῖς νὰ διαλέξης, ἂν προτιμᾷς, γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ ἀπὸ τὶς λέξεις : θάλασσα, δελφίνι, γαρίδα, ψαρεύω, δολώνω, ἀγκίστρι, δίχτυ, σκαρί, πανιά, παντιέρα, ἀρμενίζω, ἀέρας, πλώρη, τιμόνι, μπούσουλας, κάβος, στραβοτιμονιά, σύξυλος, ξέρα, στεριά, ἀράζω).

ΜΑΘΗΜΑ 29.

Ξεχωριστὰ ἀγαποῦν καὶ συνηθίζουν τὶς μεταφορὲς οἱ ποιητὲς καὶ οἱ ἄλλοι λογοτέχνες, ποὺ ὁμορφαίνουν μὲ αὐτὲς τὴ γλώσσα τους καὶ τὴν κάνουν ἐκφραστικότερη.

Νὰ βρῆς τὶς λέξεις ἢ τὶς φράσεις ποὺ λέγονται μεταφορικὰ στ' ἀκόλουθα ἀποσπάσματα (ἀπὸ τὰ «Δόγια τῆς Πλώρης» τοῦ Καρναβίτσα).

1. Στάθηκε τυχερὸς στὴ θάλασσα· τὴν τρύγησε καλά.
2. Ἡμαστέ ὅλοι κρεμασμένοι στὴν κουπαστή· τὸ μάτι μας γαρίδα.
3. Ξεθύμανε ὁ καιρὸς· σὲ λίγο ἔπηξε ἡ θάλασσα κι ἔγινε λιμνοστάσι.
4. Κάτι κρεμόταν ἀόρατο ψηλὰ καὶ κάθιζε μυλόπετρα στὴν ψυχὴ μας.
5. «Τώρα, συλλογιέται, θὰ ψαρέψω γιὰ καλά. Ὅχι τὸ δίχτυ μου, μὰ κι ἀπόχη θὰ γεμίσω!» καὶ ἀρχίζει τὸ θέρημα.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

6. Μόλις γεννήθηκε ἤβρε τὰ βράσανα μπρός του. Λάμια ¹ τὸν καρτέραγε ἢ δουλειά, σίδερο ἢ ἀνάγκη.
7. Ξαφνικά ... δάγκωσαν τὸ καράβι οἱ βράχοι.
8. Χειμώνα καλοκαίρι τ' ὀργώνουμε ἀκατάπαντα τὸ κύμα ...
9. Ἄδης τὸ σκότος ἀπλώθηκε γύρω μας.

ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Σ Υ Ν Ω Ν Υ Μ Α

Σ υ ν ὄ ν υ μ α ὀνομάζονται οἱ λέξεις πού ἔχουν τὴν ἴδια περίπου σημασία μεταξύ τους : ἀπλώνω — ξαπλώνω — τεντώνω. Εἶναι σπάνιες σὲ μιὰ γλώσσα οἱ λέξεις πού σημαίνουν τὸ ἴδιο ἀκριβῶς (ἐκτὸς βέβαια ἂν λογαριάσωμε ἐκεῖνες πού λέγονται διαφορετικὰ σὲ διάφορους τόπους, ὅπως λ.χ. ἀχλάδι — ἀπίδι, κοιτάλι — χουλιάρι).

Τὰ συνώνυμα ἐκφράζουν *ἐννοιες συγγενικὲς ἢ τὴν ἴδια ἐννοία μὲ μικροδιαφορὲς ἢ ἀποχρώσεις*. Ἔτσι εἶναι τὸ βλέπω γενικὴ ἐκφραση γιὰ τὴν ὄραση, γιὰ ὅ,τι αἰσθανόμαστε μὲ τὰ μάτια : ὁ τυφλὸς δὲ βλέπει.—Τὸ κοιτάζω σημαίνει στρέφω τὴν προσοχή μου μὲ τὸ σκοπὸ νὰ δῶ κάτι : κοιτάζω μὰ δὲ βλέπω τίποτε—ἂν κοιτάξης μὲ προσοχὴ θὰ δῆς ἓνα μανριδάκι.—Τὸ ἴδιο, ἴσως λίγο πιὸ δυνατὰ σημαίνει καὶ τὸ παρατηρῶ, πού προϋποθέτει κάποια παρακολούθηση : δὲν παρατήρησα τίποτε.—Τὸ διακρίνω ἔχει τὴ σημασία τοῦ ξεχωρίζω· μπορεῖ κανεὶς νὰ κοιτάξῃ, νὰ παρατηρῇ κάπου, καὶ ὅμως νὰ μὴ διακρίνῃ τίποτε.

Οἱ *συνώνυμες* λέξεις παρουσιάζουν συχνὰ *διαφορὰ πραγματικὴ*. Ἄλλο βλέπω καὶ ἄλλο κοιτάζω· ἄλλο λιθάρι καὶ ἄλλο κοτρονί· ἄλλο ψηλὸς καὶ ἄλλο τετράψηλος. Ἄλλες πάλι συνώνυμες λέξεις ἔχουν *τὴν ἴδια σημασία*· λένε τὸ ἴδιο πράγμα, μόνο πού τὸ ἐκφράζουν διαφορετικὰ, *μὲ ἄλλο χρωματισμὸ* : ρηχὸ νερὸ — ἄβαθο, πέθανε — τελείωσε.

Μὲ ὅλες τίς διαφορὲς πού μπορεῖ νὰ ἔχουν τὰ συνώνυμα μεταξύ τους, μποροῦμε σὲ μερικές περιστάσεις νὰ μεταχειριστοῦμε καὶ τὸ ἓνα στὴ θέση τοῦ ἄλλου· συνήθως ὅμως πρέπει κάθε φορὰ νὰ συλλογιστοῦμε γιὰ νὰ βροῦμε τὴ λέξη πού ταιριάζει καλύτερα σ' ἐκεῖνο πού θέλομε νὰ ποῦμε.—Προσέχοντας τὰ συνώνυμα τῆς γλώσσας μας μαθαίνομε καλύτερα τὸν πλοῦτο πού κρύβει.

1. Εἶδος γυναίκας παραμυθένιας, ἄγριας καὶ ἀχόρταγης, πού τρέφεται ἀπὸ ἀνθρώπινες σάρκες.

ΜΑΘΗΜΑ 30.

Ἐπειδὴ διαβάσης προσεχτικὰ τὴν ἐξήγηση πού δίνεται κάθε φορὰ γιὰ τὰ παρακάτω συνώνυμα, νὰ συμπληρώσης στὰ παραδείγματα κάθε παύλα μὲ τὴ λέξη πού ταιριάζει στὸ νόημα.

Σημείωση.—Σὲ μερικά παραδείγματα, ἔκτος ἀπὸ τὴν παύλα πού πρέπει ν' ἀντικαταστήσης, σημειώνεται καὶ μιὰ παχιά τελεία (.). Αὕτη μπαίνει ὅταν πρόκειται γιὰ οὐσιαστικά, ἐπίθετα ἢ ἄρθρα πού θὰ τὰ συμπληρώσης κατὰ τὸ γένος πού θὰ ταιριάζῃ στὸ συνώνυμο.

Στὰ παρακάτω παραδείγματα τ' ἄρθρα τὸν, τὴν, ἢ προσωπικὴ ἀντωνυμία τὴν καὶ τὸ ἀρνητικὸ δὲν θὰ γραφτοῦν χωρὶς τὸ τελικὸ ν, ὅταν τὸ ἀπαιτῆ τὸ ἀρχικὸ σύμφωνο τῆς ἀκόλουθης λέξης πού θὰ βάλῃς.

1. **Καταπίνω, μασῶ, ροκανίζω, τρώγω, χάφτω.**

Τρώγω εἶναι ἡ γενικὴ ἔκφραση.— Μασῶ ἔκφράζει εἰδικότερα πὼς κάνω πολτὸ μὲ τὰ δόντια αὐτὸ πού τρώγω.— Ροκανίζω λέμε γιὰ μάσημα ἐπίμονο καὶ ἠχερό, ἰδίως σκληρῆς τροφῆς πού τὴν κόβομε λίγο λίγο.— Καταπίνει ὅποιος τρώει βιαστικὰ χωρὶς νὰ μασήσῃ.— Χάφτω σημαίνει τὸ ἴδιο περίπου, τρώγω βιαστικὰ καὶ ἀρπαχτικὰ.

Ἔστω δουλεύει, — μὲ περισσότερη ὄρεξη. Τὸν εἶδαμε πού — τὸ παξιμάδι του σὰν ποτικὸς. Ὅταν προσέχωμε νὰ — καλὰ ὅ,τι —, χωνεύομε καλύτερα. Ὁ λιμασμένος — σὰ θηρίο. Ἄμα τοῦ ἀρέσει τὸ φαί, τὸ — σὰ γλάρος. Οἱ κότες δὲν — ὅσα τρώνε.

2. **Γαβγίζω, γρούζω, οὐρλιάζω.**

Γαβγίζω εἶναι ἡ γενικὴ ἔκφραση γιὰ τὴ φωνὴ τοῦ σκυλιοῦ.— Γρούζει τὸ σκυλί ὅταν εἶναι θυμωμένο, καθὼς λ.χ. ὅταν φοβᾶται πὼς πᾶνε νὰ τοῦ πάρουν τὸ φαί του, λέγεται ὅμως καὶ γιὰ ἄλλα ζῶα.— Τὸ οὐρλιάζω λέγεται συνήθως γιὰ γάβγισμα θρηνητικόν.

Σκυλί πού — δὲ δαγκάνει. Τί νὰ ἔπαθε καὶ — σὰ λυσσασμένος ! Τὰ νυχτοπούλια — νε, χτυπᾶνε τὰ φτερά τους (Βαλαωρίτης).

3. **Κινῶ, κουνῶ.**

Γενικότερο εἶναι τὸ κινῶ, πού τὸ λέμε γιὰ κάθε κίνηση ἢ μετατόπιση καὶ ἀκίνημα.— Τὸ κουνῶ ἔχει σημασίαν πιὸ εἰδική· σημαίνει ὅ,τι καὶ τὸ σαλεύω, ταλαντεύω.

Τὸ πλοῖο — σε ξημερώματα γιὰ τὸν Πειραιά. Ποιανοῦ εἶναι ἡ σειρὰ νὰ — θῆ στὴν κούνια ; Χάλασε τὸ ἐλατήριον πού — σε τὴ μηχανή. Εἴχαμε θάλασσα καὶ ἡ βάρκα — θηκε. Πότε θὰ — σωμε ;

4. **Δρόμος, λεωφόρος, μονοπάτι, ὁδός, στενό, στράτα.**

Δρόμος εἶναι ἡ γενικότερη ἔκφραση· παίρνομε ἓνα δρόμο γιὰ νὰ

πᾶμε ἀπὸ ἓνα μέρος σὲ ἄλλο. Δρόμους ἔχει κάθε πόλη καὶ μὲ δρόμους συνδέονται οἱ πόλεις μεταξύ τους. — Ὀδὸς εἶναι ὀρισμένος δρόμος σὲ μιὰ πόλη. — Στενὸ λέγεται γιὰ δρόμο στενό, ἰδίως χωριοῦ. — Μονοπάτι εἶναι πολὺ στενὸς δρόμος, προπάντων στὸ βουνό. — Λεωφόρος εἶναι δρόμος πλατύς. — Στρατά εἶναι ἀπαρχαιωμένη λέξη γιὰ τὸ δρόμο καὶ συνηθίζεται στὴν ποίηση.

. καλύτερο. — δὲν εἶναι πάντα . πιὸ σύντομ. . Στὰ βουνὰ τῆς Εὐρυτανίας δὲν εἶναι πολλ. —, ἔχει ὅμως ἄφθον. — Λίγες εἶναι οἱ πόλεις στὴν Ἑλλάδα πού στολίζονται μὲ —, ὅπως εἶναι . — Συγγροῦ στὴν Ἀθήνα. Εἶναι καλύτερα νὰ πᾶμε ἀπὸ ἐκεῖ, ὅπου κόβομε —. Πολλ. εἶναι . — πὺν ἀνοίγονται μπροστά σου. Εἶναι συχνὰ δύσκολο στὰ μεγάλα χωριά νὰ βοῦν ὁ ξένος τ. — του μέσα ἀπὸ τ. πολλ. — . — Ἀθηναῖς εἶναι ἀπὸ τοὺς ἐμπορικὸς δρόμους τῆς Ἀθήνας.

Σύρε, παιδί μου, στὸ καλὸ καὶ στὴν καλὴ τὴν ὥρα
καὶ νὰ γεμίση . — σου τριαντάφυλλα καὶ ρόδα (δημ.).

Τὸ — τ' ἄγνωστο,
πὺν μόλις μᾶς χωράει,
μᾶς πῆρε. Τάχα στὸ γιαιλό,
στὸν κάμπο θὰ μᾶς πάη; (Πορφύρας).

5. Μακρὺς, μακρινός.

Εἶναι μακρὸν ὅ,τι ἔχει μᾶκρος, ἔκταση μακρινό, ὅ,τι βρίσκεται μακριά, καὶ λέγεται, ἄσχετα μὲ τὸ μέγεθός του, σχετικὰ μὲ τὴν ἀπόστασή του ἀπὸ ἐκεῖνον πὺν μιλεῖ¹.

Σανίδα —. Ἀλυσίδα —. Σημεῖο —. Ἄστρο —. Νὰ κάμετε ὅλοι μαζί μιὰ — σειρά. — ὁ λάκκος π' ἀνοιξε καὶ κλεῖ τὸ γίγαντά μου (Σολωμός).

6. Στερνός, τελευταῖος.

Ὅποιος ἔρχεται ὕστερ' ἀπὸ τοὺς ἄλλους εἶναι τελευταῖος. — Στερνός εἶναι ἐκεῖνος πὺν ἀργότερα (χρονικὰ) ἀπὸ αὐτὸν δὲν ὑπάρχει πιὰ ἄλλος (μὲ τὸ στερνός σταματᾷ ἢ σειρά).

Οἱ — στὴν τάξη τους μποροῦν, ὅταν τὸ προσπαθήσουν, νὰ γίνουν πρῶτοι. Πεθαίνοντας εἶπε τὰ — λόγια τοῦ χωρισμοῦ. Ξαναγύρισε τὴν — στιγμή νὰ μοῦ πῆ κάτι πὺν εἶχε ξεχάσει. — μου γνώση νὰ σ' εἶχα πρῶτα. Μπορεῖ νὰ εἶναι κανεὶς —, χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει πὺν θὰ εἶναι καὶ ὁ —.

1. Ὑπάρχουν καὶ παραδείγματα ὅπου μποροῦμε νὰ μεταχειριστοῦμε κατὰ τὸ νόημα τῆς φράσης καὶ τὰ δυὸ συνώνυμα : μέρα μακριὰ ἢ μακρινή, ταξίδι μακρὸ ἢ μακρινό, ἐκδρομή, πόλεμος κτλ.

7. Δέρνω, ξυλοφορτώνω, χτυπῶ.

Χτυπᾶ κανείς ἕνα ἀντικείμενο, ζῶο ἢ ἄνθρωπο, χωρὶς νὰ θέλη, κατὰ τύχη, ἢ στὸ θυμὸ του, γιὰ νὰ τὸν κάμη νὰ πονέση, ἢ γιὰ τιμωρία¹.—Στὴν τελευταία αὐτὴ σημασία συνωνυμῆ καὶ τὸ δέρνω, ἀλλὰ αὐτὸ εἶναι ἐντονώτερο. Τὸ δέρνω προϋποθέτει πολλὰ χτυπήματα, περισσότερες ξυλιές ἀπὸ μία, ἐνῶ μπορεῖ νὰ χτυπήσῃ κανείς ἕναν ἄλλο καὶ μ' ἕνα, μόνο χτύπημα.—Τὸ ξυλοφορτώνω ἐκφράζει πιὸ δυνατὰ καὶ παραστατικὰ ὅ,τι καὶ τὸ δέρνω.

Δὲν ἔβλεπε στὸ σκοτάδι καὶ μὲ — ε. Σκυλὶ — μένο κακὸ κυνήγι κάνει (παροιμ.). Ἔπιασαν τὸν κλέφτη στὰ σταφύλια καὶ τὸν —. Γάλα, βούτυρο — τό.

8. Διάλεξη, κήρυγμα, λόγος, μάθημα, ὁμιλία.

Ἄδελφοί εἶναι τὸ καθεστὶ πὺν λέγεται, εἴτε μὲ λίγα λόγια εἴτε μὲ πολλά.—Μάθημα εἶναι διδασκαλία δημόσια ἢ ἰδιωτική, ἰδίως ὅταν γίνεται σὲ σειρὰ ἀπὸ ταχτικὲς συγκεντρώσεις.—Διάλεξη ἢ ὁμιλία εἶναι δημόσιο μάθημα γιὰ μεγάλους.—Κήρυγμα λέγεται γιὰ ὁμιλία ἀπὸ τὴν ἔδρα ἢ ἀπὸ τὸν ἄμβωνα γιὰ θεμα θρησκευτικόν.—Λόγος εἶναι ὁμιλία ἐπίσημη καὶ ρητορική.

Μόνον στὸ σχολεῖο μπορεῖ ἕνα παιδί νὰ παρακολουθῆ μὲ τάξη καὶ πειθαρχία. — (πληθ.) πὺν ἔχει νὰ κάμη. — του εἶναι σοβαρ. καὶ ἥσυχ.— (πληθ.) ἀπὸ εἰδικὸν ἐπιστήμονες μπορεῖ νὰ εἶναι πολὺν διδαχτικ. Ἔπειτα ἀπὸ τὸ τέλος τῆς λειτουργίας ἀκούσαμε. (ἀόρ. ἄρθρο) θεομ. — γιὰ τὴ δύναμη τῆς ἀγάπης. Εἶναι εὐκόλον νὰ κάνη κανείς — (πληθ.), μὰ εἶναι δύσκολον νὰ ζῆ σύμφωνα μὲ ὅσα διδάσκει. Πρὶν ἀπὸ τίς ἐκλογὰς ἀκούμε ἀπὸ πολλοὺς πολιτικοὺς — γεμάτ. ὑποσχέσεις.

ΜΑΘΗΜΑ 31.

Νὰ κάμης μικρὰς φράσεις, ὅπου νὰ ὑπάρχουν τ' ἀκόλουθα συνώνυμα. (Νὰ τίς κάμης ὁμως ἔτσι πὺν νὰ μὴν ταιριάζῃ στὴν καθεμίᾳ τους ἄλλο συνώνυμον ἀπὸ ἐκεῖνο πὺν θὰ βάλῃς).

Γούρνα, δεξάμενῃ, κολυμπήθρα, λεκάνη, στέρνα.

Λεκάνη εἶναι δοχεῖο πλατύστομον καὶ βαθύ, ἀλλὰ καὶ κάμπος μεγάλος μὲ βουνὰ γύρω, ἢ θάλασσα μεγάλη κλειστή, καθὼς λ.χ. ἡ Μεσόγειος.—Γούρνα εἶναι φυσικὴ κοιλότητα ὅπου μαζεύεται νερό, ἢ λεκάνη

1. Λέμε καὶ μεταφορικὰ : χτυπῶ τὸ κουδούνι, χτυπᾶ ἡ καμπάνα, τὸ ρολοί, ἀντὶ σημαίνω.

πέτρινη πλυσταριού, βρύσης, λουτροῦ.—*Δεξαμενή* λέγεται τεχνητὴ ἀποθήκη μεγάλη, ὅπου συγκεντρώνεται γιὰ τὴν κοινότητα νερὸ γιὰ νὰ πίνουν, γιὰ νὰ λούζονται, γιὰ τὸ πότισμα τῶν περιβολῶν, ἢ στὰ ναυπηγεῖα γιὰ νὰ καθαρίζονται τὰ πλοῖα.—*Στέρρα* εἶναι δεξαμενὴ γιὰ νερὸ.—*Κολυμπήθρα* εἶναι τὸ ἱερὸ σκεῦος ὅπου βαφτίζονται τὰ μωρὰ.

Ἀποθήκη, κελάρι.

Ἀποθήκη λέγεται τὸ δωμάτιο ἢ τὸ χτίριο ὅπου ἀποθέτομε καὶ φυλάγομε τρόφιμα, προϊόντα, ἐργαλεῖα κτλ. γιὰ χρῆση μας ἢ γιὰ πούλημα.—*Κελάρι* εἶναι σπιτική ἀποθήκη τροφίμων.

✕

Γυρεύω, πασπατεύω, ψάχνω.

Γυρεύω εἶναι ἡ γενικὴ λέξις γυρεύομε γιὰ νὰ βροῦμε κάτι πού χάσαμε ἢ πού δὲν τὸ ἔχομε.—Τὸ *ψάχνω* προϋποθέτει προσεχτικότερη ἔρευνα γιὰ ν' ἀνακαλυφτῆ κάτι.—*Πασπατεύω* λέγεται γιὰ ἀναζήτησι μὲ τὰ χέρια, πού μπορεῖ νὰ γίνεται καὶ λίγο στὴν τύχη, λ.χ. στὸ σκοτάδι.

Διαλέγω, ἐκλέγω.

Διαλέγω λέγεται γιὰ τὴν προτίμησι πού ἔχει ἢ πού δείχνει κανεὶς ξεχωρίζοντας ἓνα πράμα ἀπὸ ἄλλο.—*Ἐκλέγω* λέγεται γιὰ κάποιον πού διαλέγομε μὲ ψηφοφορία (ἢ σύμφωνα μὲ ὀρισμένη τάξι) γιὰ ἓνα λειτούργημα, μιὰ θέσι, ἓνα ἀξίωμα.

Βλαβερός, ἐπικίνδυνος.

Βλαβερός εἶναι ἐκεῖνος πού προξενεῖ βλάβες.—*Ἐπικίνδυνος* εἶναι ἐκεῖνος πού μπορεῖ νὰ κάμη μεγάλο κακό.

ΜΑΘΗΜΑ 32.

Παραθέτονται διάφορα συνώνυμα. Νὰ συνδυαστῆ τὸ καθένα σὲ μιὰ ταιριαστὴ φράσι μὲ μιὰ ἀπὸ τίς λέξεις πού ἀκολουθοῦν μέσα στὴν παρένθεσι.

**Ἀκολουθῶ, συνοδεύω, συντροφεύω* (ἀποστολή, ἀρχηγός, φίλος) ¹.

**Ἀλλάζω, ἀνταλλάζω* (γραμματόσημα, δαχτυλίδια (τοῦ ἀρραβώνα), πούκαμισο).

✕ **Ἀνακαλύφθηκε, βρέθηκε, ἐφευρέθηκε* (Ἀμερικὴ, ρολοὶ χαμένο, τυπογραφία).

**Ἀπλώνω, ἐκτείνω, τεντώνω* (γραμμὴ, λαιμός, λάστιχο, χέρι) ¹.

Βελάζει, γουλιίζει (γουρλιίζει), καθαρίζει, καρκαριέται ², *μουγκρίζει* (βόδι, γουρουνί, κότα, πρόβατο).

1. Στὰ παραδείγματα αὐτὰ οἱ λέξεις σὲ παρένθεσι θὰ χρησιμέψουν γιὰ ἀντικείμενα τῶν ρημάτων.— 2. Τὸ λέγε γιὰ τὴν κότα ὅταν κάμη τὸ αὐγὸ.
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

- × Βρέχω, ποτίζω (ὁ οὐρανός, τὸ ποτάμι) ³.
- × Βροχερός, βρόχινος (καιρός, νερό).
- Γέρω, λυγίζω (βάρκα, γόνατο, σαμάρι ⁴, ἀπὸ τὰ βάσανα, τὰ κλωνάρια ἀπὸ τὸν καρπὸ, βέργα πὺν — δέν τσακίζεται).
- Διαιρῶ, μοιράζω (ροδάκινο σὲ δυὸ παιδιά, κύκλος σὲ ἴσα μέρη) ¹.
- × Διατηρῶ, φυλάγω (μυστικό, τροφίμα, πρόβατα) ¹.
- Διαφωτίζω, φωτίζω (ἐξήγηση, λάμπα).
- Ἐπιβάλλω, παραγγέλλω, ὑπαγορεύω (γιατρικό, ὄροι συμφωνίας, φόροι) ¹.
- Ζουγραφίζω, χρωματίζω (ὁ βαφέας, ὁ ζωγράφος).
- × Κοντός, σύντομος (λόγος, παντελόνι).
- × Θρυμματίζω, κομματιάζω, σπάζω, τσακίζω, (καθρέφτης, κλαδί, παξιμάδι, πόδι, τὰ σκυλιὰ τὸν — σαν).
- Μακρός, ψηλός (ἄντρας, βουνά, κλωστή, λάκκος, μαλλιά, παντελόνι).
- Σαπίζω, χαλῶ (κρέας, σπόρος, φροῦτα, ψάρι) ⁴.
- Συνάγω, συνάζω (λουλούδια, συμπέρασμα).
- Τελειώνω, συμπληρώνω (κάτι ἀρχινισμένο, κάτι τελειωμένο, μιὰ πρόταση, τὸ ἐργόχειρό μου, σοῦ δίνω αὐτὰ τὰ τρία ψηφία καὶ μὲ ἄλλα δυὸ πὺν θὰ βάλῃς στήν ἀρχὴν νὰ — ἡς μιὰ λέξη).
- Τρέφω, τροφοδοτῶ (παιδί, πληθυσμός, σκύλος, στρατός).

ΜΑΘΗΜΑ 33.

Μερικὰ συνώνυμα ἐκφράζουν τὴν ἴδια ἔννοια ἀλλὰ μὲ διαφορετικὴ κάθε φορὰ δύναμη, μὲ τρόπο πὺν νὰ παρουσιάζουν στὴ σειρὰ σὰ μιὰ σκάλα. Ἔτσι τὰ συνώνυμα ζέστη — κάψα — λάβρα ἐκφράζουν ὅλα τους τὴν ἴδια γενικὴ ἰδέα, τὴ ζέστη· αὐτὴ ὅμως παρουσιάζεται σὲ κάθε συνώνυμο μὲ διαφορετικὴ ἔνταση, καὶ ὅλο καὶ μεγαλύτερη.

Ἡ ζέστη μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ εὐχάριστη, προπάντων τὸ χειμῶνα, καὶ νὰ τὴν ἀποζητοῦμε. Ἡ κάψα εἶναι μεγαλύτερη ἀπὸ τὴ ζέστη· ὑπάρχει μόνο τὸ καλοκαίρι καὶ μᾶς κάνει συνήθως νὰ ὑποφέρωμε. Ἡ λάβρα πάλι εἶναι πάντα ἐξαιρετικὰ ἀνυπόφορη γιὰ τὸν ἄνθρωπο—σὰ νὰ βρισκεται μέσα στὸ καμίνι—καὶ εἶναι σχεδὸν χειρότερη καὶ ἀπὸ τὴ φωτιά : «φωτιά καὶ λάβρα».

Στ' ἀκόλουθα παραδείγματα, τὰ συνώνυμα εἶναι καταταγμένα μὲ τὴν ἀλφαβητικὴν σειρὰ. Νὰ τὰ κατατάξῃς κλιμακωτά, ἔτσι πὺν ἡ ἔννοια πὺν ἐκφράζουν νὰ παρουσιάζεται ὅλο καὶ πιὸ δυνατὴ.

3. Στὰ παραδείγματα αὐτὰ οἱ λέξεις σὲ παρένθεση θὰ χρησιμεύουν γιὰ ὑποκείμενα.— 4. Στὰ παραδείγματα αὐτὰ τὰ ῥήματα εἶναι ἀμετάβατα.

-	ἀμαρτία, ἔγκλημα, φταίξιμο	θλίψη, λύπη, καημός, σπαραγμός
	ἀνήσυχος, πανικόβλητος, τρομαγ- μένος, φοβισμένος	θρυμματίζω, θρυφαλιάζω, κομ- ματιάζω, ραΐζω, σπάζω
	άνοητος, ἀπλοϊκός, βλάκας, κουτός	-καλύβι, μέγαρο, παλάτι, σπίτι
-	γλυκοχαράζει, χαράζει, φέγγει	κόλπος, λιμένας, ὄρμος
-	βροχή, κατακλυσμός, νεροποντή, ψιχάλα	-κεφαλοχώρι, κωμόπολη, μεγαλό- πολη, πόλη, χωριό, χωριουδάκι
+	γαβγίζω, οὐρλιάζω	+ ξεφωνίζω, σκούζω, φωνάζω
	κατέχω, ξέρω	+ μέγανος, πελώριος
+	δήμος, ἐπαρχία, κοινότητα, νομός, <u>περιφέρεια</u>	οἰκονόμος, σφιχτοχέτης, σπαγγο- ραμμένος, φιλάργυρος
	ἐπιθυμῶ, λαχταρῶ, ποθῶ	παραγγέλνω, προστάζω, συσταίνω
	ἐργαλεῖο, μηχανή	+ περπατῶ, πετῶ, τρέχω

ΜΑΘΗΜΑ 34.

Ν' αντικαταστήσης με συνώνυμες τις ἐκφράσεις πού τυπώνονται με πλάγια γράμματα ¹.

1. Ἐπόρησα ² με τὰ νέα πού ἄκουσα.
2. Θὰ καταφέρω τάχα νὰ φανῆ στήν ὥρα ;
3. Ἡ νεώτερη ἀδερφή του μένει σέ μιὰ μικρὴ πόλη.
4. Πολλὲς φορὲς ³ παλιὲς λέξεις παίρνουν καινούρια σημασία.
5. Ὁ Χάρος τὰ γιαιτρεύει ὅλα.
6. Ἡ δόξα εἶναι λιγότερη.
7. Στὸ γυαλὸ εἶναι ἀγκυροβολημένες πολλὲς βάρκες.
8. Οἱ γλωσσες ἀλλάζουν με τὸν καιρὸ.
9. Εἶναι μιὰ χαρὰ νὰ βλέπης τὰ μικρὰ παιδιά νὰ παίζουν ξένοιαστα
10. Αὐτὸ τὸ στενὸ εἶναι κοντὰ στὸ κέντρο τοῦ χωριοῦ.
11. Ἡ εὐχαρίστηση πού νιώθω αὐτὴν τῆ στιγμῆ ³ εἶναι μεγάλη.
12. Ἡ Κασάνδρα εἶχε λάβει ἀπὸ τὸν Ἀπόλλωνα τὸ χάρισμα νὰ προ-
φητεῦν τὰ μελλούμενα.
13. Εἶχε πιά σταματήσει ἡ θύελλα ὅταν φτάναμε.
14. Μόλις πλαγιάσω στὸ κρεβάτι, ἀμέσως ² ἀποκοιμιέμαι.
15. Τὰ ἔργα του θυμίζουν ἄθλους ἡμιθέων.

1. Στὶς ἀκόλουθες φράσεις τὰ συνώνυμα πού θ' ἀναζητηθοῦν μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ λέξεις πού συνωνυμοῦν γιὰ τὸ νόημα πού παίρνουν στὴ φράση, ἐνῶ ἡ συνωνυμία τους δὲν εἶναι τόσο μεγάλη. — 2. Ἡ λέξη αὐτὴ μπορεῖ ν' ἀποδοθῆ καὶ με συνώνυμη ἔκφραση ἀπὸ περισσότερες λέξεις. — 3. Ἡ ἔκφραση αὐτὴ ν' ἀποδοθῆ μ' ἓνα ἐπίρρημα.

16. Ἡ μονὴ βρῖσκεται πλάι στὸ γιालό. Στὸ κέντρο τὸ ἐκκλησιδάκι καὶ γύρω τὰ κελιά τῶν καλόγερων.
17. Οἱ πρόγονοί μας ἦταν γενναῖοι ἄνθρωποι.
18. Ὅταν ξεχειλίζη ὁ Στρυμῶνας ἀφανίζει τὰ χωριά.

ΜΑΘΗΜΑ 35.

Νὰ βρῆς ὡς δύο συνώνυμα γιὰ καθεμιὰ ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες λέξεις.

Ἄπομεινάρι, ἄτυχος, διάβολος, διόλου, διορθῶνω, ἐνεργητικότητα, ἐξαίσιος, κινῶ, κολόνα, λερωμένος, ὀνομαστός, παλικάρι, συγκρίνω, συλλογίζομαι, χροῖματα.

ΜΑΘΗΜΑ 36.

Νὰ σχηματίσης μιὰ φράση γιὰ τὸ καθένα ἀπὸ τ' ἀκόλουθα συνώνυμα.

Σάκος, σακί (τσουβάλι), σακούλα, σάκα, σακίδιο, ἀσκή (τουλούμι), τορβάς, δισάκι, ταγάρι, τράστο, ζεμπίλι.

Κουδούνι, κουδουνίστρα, κυπρί, τροκάνι, καμπάνα, σήμαντρο.

ΠΕΜΠΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Ο Ρ Ι Σ Μ Ο Σ

«Δείχτης εἶναι τὸ δεύτερο δάχτυλο τοῦ χειριοῦ». Τῇ φράσει «τὸ δεύτερο δάχτυλο τοῦ χειριοῦ» τὴν ὀνομάζομε ὁ ρ ι σ μ ὁ, ἐπειδὴ ὀρίζει τί σημαίνει *δείχτης*. Ἐν ἄλλῃ φράσει αὐτὴ καὶ ἔλεγα, ὡς ποῦμε, πὼς «δείχτης εἶναι τὸ μεσιανὸ δάχτυλο τοῦ χειριοῦ» ἢ ὅτι «δείχτης εἶναι τὸ δεύτερο δάχτυλο τῶν ἄκρων» δηλαδὴ τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδιῶν, δὲ θὰ εἶχαμε σωστὸ ὄρισμό, ἀφοῦ δὲ θὰ ὄριζα σωστὰ μὲ τὴ φράση μου ἐκεῖνο ποὺ σημαίνει ὁ δείχτης.

ΜΑΘΗΜΑ 37.

Δίνονται οἱ ὄρισμοί. Νὰ βρῆς τὶς λέξεις (οὐσιαστικά).

1. Ἡ κατοικία τῶν πουλιῶν.
2. Ἡ κατοικία τοῦ λύκου, τοῦ ἀγριογούρουνου, τῶν ἀγριμιῶν.
3. Ἡ κατοικία τοῦ ὀχταποδιοῦ, τοῦ κάβουρα καὶ ἄλλων θαλασσιῶν.
4. Μικρὸ τετράποδο ζῶο σκεπασμένο μὲ ἀγκάθια.
5. Τὸ ἀρσενικὸ περιστέρι.
6. Τὰ μπροστινὰ μεγάλα ποδάρια τοῦ καβουριοῦ.
7. Τὰ ποδάρια τοῦ ὀχταποδιοῦ.
8. Εἶδος σαύρα, ποὺ παίρνει τὸ χρῶμα τῶν γύρω πραγμάτων.

9. Χτύπημα στὴ μύτη πὸν δίνεται μὲ τὸ δάχτυλο πὸν ἀπὸ διπλωμένο τεντώνεται.
10. Μέρος τοῦ δάσους χωρὶς δέντρα.
11. Παράσιτο τοῦ ἔλατου καὶ ἄλλων δέντρων, πὸν βγάζει καὶ μιὰ οὐσία κολλητική.
- ✓ 12. Τὸ ἐμπρὸς μέρος τοῦ πλοίου. — 13. Τὸ πίσω μέρος τοῦ πλοίου.
14. Τὸ πάνω μέρος στὶς πλευρὰς τοῦ караβιοῦ ἢ τῆς βάρκας, ὅπου ἀκουμποῦν τὰ κουπιά.
- ✓ 15. Τὸ μέρος τοῦ ποταμοῦ ἀπ' ὅπου ξεκόβουν τὸ νερὸ γιὰ τὸ μύλο.
- ✓ 16. Βράχοι κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τῆς θάλασσης.
17. Τὸ μέρος ὅπου κόβονται δυὸ δρόμοι.
18. Τὸ μέρος ὅπου ἕνας δρόμος κόβεται σὲ δύο.
19. Οἱ δίπλες τῆς φουστανέλας.
- ✓ 20. Ἡ τιμὴ πὸν πληρώνομε γιὰ νὰ ἐξαγοράσωμε ἕναν αἰχμάλωτο.
21. Μικρόσωμος ἀνθρωπάκος γνωστὸς ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ παραμύθια.
22. Τέρας τῶν ἑλληνικῶν παραμυθιῶν μὲ μεγάλη σωματικὴ δύναμη, πὸν τρώει καὶ ἀνθρώπους.
- ✓ 23. Μυθικὸ φίδι μ' ἐννιά κεφάλια, πὸν ξανάβγαιναν ὅταν κόβονταν.
- ✓ 24. Μυθικὸ ζῶο μ' ἑκατὸ μάτια.
- ✓ 25. Μυθικὰ τέρατα μισοὶ γυναῖκες καὶ μισοὶ ψάρια, πὸν μὲ τὰ τραγούδια τοὺς μάγευαν καὶ πλάνευαν τοὺς ταξιδιωτὲς.
26. Ὁ ξύλινος πάσσαλος στὴ μέση τοῦ ἄλωνιοῦ.
27. Ἡ ἔκταση, ἢ περιφέρεια τοῦ ἄλωνιοῦ, τοῦ σταδίου.
28. Τὸ μεγάλο ξύλινο πηροῦνι πὸν λιχνίζουν τὸ σιτάρι.
29. Μιὰ δεσμίδα στάχνα.
30. Πολλὰ χερσόβολα στάχνα δεμένα μαζί.
31. Πολλὰ δεμάτια στάχνα συναγμένα κοντὰ σὸ ἄλωνι.
32. Τὸ ὑπόγειο τοῦ χωρικοῦ σπιτιοῦ, πὸν χρησιμεύει γιὰ ἀποθήκη.
33. Ξύλινος κάδος ὅπου ἀρμέγουν τὸ γάλα.
34. Λεπτὸ καὶ πλατὺ κομμάτι ἀπὸ ἕνα φαγώσιμο, ψωμί, σαλάμι, πεπόνι, τυρὶ κτλ.
35. Τὸ τσόφλι ἀπὸ τὰ ὄσπρια.
36. Μέρος ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ σκόρδου.
37. Ὁ χόντρος τοῦ αὐτιοῦ.

ΜΑΘΗΜΑ 38.

Δίνονται οἱ ὀρισμοί. Νὰ βρῆς τὶς λέξεις (ρῆματα).

- ✓ 1. Περιπατῶ μὲ τὰ τέσσερα (ἰδίως γιὰ τὰ μωρά).
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

- ✓ 2. Ἀπλώνω τὰ μέλη τοῦ κορμοῦ ἀπὸ κούραση ἢ ἀτονία.
3. Ξεσκαλίζω τὴ φωτιά γιὰ νὰ ξεσκεπαστοῦν ἀπὸ τὴ σιάνχη τ' ἀναμμένα κάρβουνα.
4. Προφυλάγομαι σὲ μέρος πὸν δὲν τὸ πιάνει ὁ ἄνεμος.
5. Ἀπαλλάσσω ἀπὸ μιὰ κατηγορία.
6. Γεμίζω ἓνα πῶμα μὲ ἀντισηπτικά γιὰ νὰ προλάβω τὴ σήψη του.
- ✓ 7. Ὑψώνομαι μὲ τὸ ἀεροπλάνο πάνω ἀπὸ τὴ γῆ.
8. Χύνω ἓνα ὑγρὸ ἀπὸ ἓνα ἀγγεῖο σὲ ἄλλο.
9. Λέγεται γιὰ ἓνα κανάτι καὶ γιὰ κάθε δοχεῖο πὸν ἰδρώνει καὶ ἔτσι κρυώνει τὸ ὑγρὸ μέσα του.
10. Λέγεται γιὰ τὸν ἦχο πὸν βγάζει τὸ κρέας ὅταν καίγεται.
11. Λέγεται γιὰ τὰ μωρὰ κυρίως ὅταν βγάζουν διαπεραστικὲς φωνές
12. Λέγεται γιὰ τὴ φωνὴ τῆς γάτας — τοῦ σκυλιοῦ — τοῦ ἀλόγου — τοῦ βοδιοῦ — τῆς κότας.
13. Λέγεται γιὰ τὴ γάτα πὸν σηκώνει τρομαγμένη τὶς τρίχες της.
14. Λέγεται γιὰ τὸ πουλὶ πὸν πετᾷ στὸν ἀέρα μὲ ἀνοιχτὰ φτερὰ χωρὶς νὰ φαίνεται πὼς τὰ σαλεύει.
15. Λέγεται γιὰ τὸ κοπάδι πὸν ἡσυχάζει στὴ ζέστη τοῦ μεσημεριοῦ κάτω ἀπὸ ἴσκιο.
16. Λέγεται γιὰ καράβια πὸν ταξιδεύουν μὲ ἀνοιχτὰ πανιά.
17. Λέγεται γιὰ τὸ αἶσθημα πὸν ἔχομε στὰ δόντια ἀπὸ κάτι ξινό.
18. Λέγεται γιὰ τὰ δόντια πὸν χτυποῦν στὸ δυνατὸ κρῶς.
19. Λέγεται γιὰ τὸ ἄλογο πὸν ρουθουνίζει δυνατὰ ἀπὸ ἀνυπομονησία.
20. Λέγεται γιὰ κάτι μισοδιάφανο — χαρτί, ὕφασμα, γυαλί — πὸν ἀφήνει νὰ μισοφαίνεται κάτι ἀπὸ πίσω του.
21. Ἐξαφανίζομαι στὸ δρόμο ξεμακραίνοντας πίσω ἀπὸ ἓνα ὕψωμα.

ΜΑΘΗΜΑ 39.

Νὰ δρίσης τὶς ἀκόλουθες λέξεις.

Κουφόβραση	Πατερίτσα	Ἄλφάβητο
Λιοπύρι	Τετραβάγγελο	Εἰσαγωγικά
Λαγκαδιά	Καθαρὴ Δευτέρα	Ἀποβάθρα
Στάνη	Τσικνοπέφτη	Ἄμφιβιο
Γκλίτσα	Ἀκοίμητο καντήλι	Ἄλνκη

ΜΑΘΗΜΑ 40.

Δίνονται οἱ ὀρισμοί. Νὰ βρῆς τὶς ἀντίστοιχες λέξεις (οὐσιαστικά).

1. Δυὸ κορμοὶ δέντρον πὸν βγαίνουν ἀπὸ τὴν ἴδια ρίζα.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

2. Ἡ ἄκρη (τὸ λεπτὸ μουστάκι) τοῦ σταχυοῦ.
3. Ὁ κοχλίας τοῦ αὐτιοῦ.
4. Οἱ ῥόζοι πὸν σχηματίζονται σιὰ δάχτυλα.
5. Τὸ τρεμουλιασμα τοῦ ἀέρα τὸ καλοκαίρι, πὸν μοιάζει σὰν καπνὸς πὸν ἀνεβαίνει ἀπὸ τὴν πυρωμένη γῆ.
6. Τὰ μακρουλά κρεατάκια πὸν κρέμονται στὸ λαιμὸ τῆς κασιόικας.
7. Τὸ στρογγυλὸ μαλακὸ πετὸ πὸν βάζουν γύρω στὸ λαιμὸ τοῦ ἀλόγου.
8. Τὸ χιόνι πὸν πέφτει σπειρωτὸ ὅταν χιονίζει.
9. Τὸ γυριστὸ μέρος τοῦ ζυγοῦ, ὅπου μπαίνει ὁ τραχήλος τοῦ ζώου.
10. Ὁ δρόμος πὸν κάνει ἓνα οὐράνιο σῶμα.
11. Μικρὸς πλανήτης πὸν ἀκολουθεῖ μεγάλου γυρίζοντας γύρω του.
12. Οἱ ἀλλαγές πὸν παρῶσσιάζει τὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ.
13. Ἀστρονομικὸ ὄργανο πὸν βοηθεῖ νὰ μελετοῦμε τὰ οὐράνια σῶματα.
14. Τὸ φῶς πὸν φαίνεται ἀκόμη, ἀφοῦ δύση ὁ ἥλιος, ὥσπου νὰ νυχτώσῃ.
15. Ἡ ὥρα τῆς μέρας ἀμέσως πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου.
16. Ἡ ραχοκοκαλιὰ τοῦ ψαριοῦ.
17. Κάμποι ἄγονοι στὴ Ρωσία.
18. Τὸ κρεμαστὸ σίδερο τῆς καμπάνας, πὸν χτυπᾷ καὶ γεννᾷ τὸν ἦχο.
19. Τροφή τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν θεῶν.
20. Γειτόνεμα δύο φωνηέντων σὲ δύο γειτονικὲς συλλαβές ἢ λέξεις.
21. Τὸ μέρος τοῦ ποταμοῦ πὸν μποροῦμε νὰ τὸ περάσωμε μὲ τὰ πόδια.
22. Ἡ κλήρωση πὸν κάνουν τὰ παιδιὰ στὸ παιχνίδι ἀπαγγέλλοντας λόγια χωρὶς νόημα.
23. Εἶδος κομπολόι καλογερικὸ γιὰ τὶς προσευχὲς μὲ κόμπους πὸν δὲν ἀλλάζουν θέση.
24. Σύλιγγη σανίδα ἢ ἔλασμα σιδερένιο πὸν χρησίμευε σὰ μοναστήρια γιὰ καμπάνα.
25. Νέες ὁμορφες γυναῖκες πὸν ζοῦν κατὰ τὴ λαϊκὴ παράδοση κοντὰ στὰ νερά καὶ στὰ δάση.
26. Νόμισμα πὸν βάζουν στὸ στόμα τοῦ νεκροῦ σὲ πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδας¹.
27. Σύντομος ἐκκλησιαστικὸς ὕμνος.
28. Βοηθὸς τοῦ ψάλτη, πὸν ἀπαγγέλλει πρὶν ἀπὸ αὐτὸν τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ὕμνους.
29. Τὸ ὑψωμένο δάπεδο τῆς ἐκκλησίας ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ ἅγιο βῆμα.

1. Εἶναι συνήθεια διατηρημένη ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα, πὸν πλήρωναν οἱ νεκροὶ τὸ Χάροντα γιὰ νὰ τοὺς περάσῃ μὲ τὸ πορθμεῖο του στὸν Ἄδη.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

- ✓ 30. Ὁ πατέρας τοῦ παλποῦ.
 31. Ἀδέρφια πὸν ἔχουν κοινὸ μόνο τὸν ἕνα ἀπὸ τοὺς δυὸ γονεῖς.
 32. Ἐκεῖνος πὸν γίνεται φίλος καὶ σὰν ἀδερφὸς ἔπειτα ἀπὸ θρησκευτικὴ τελετῇ.
 33. Τιμητικὸς τίτλος πὸν προσθέτεται στ' ὄνομα τῶν προσκυνητῶν πὸν πᾶνε στὸν Ἅγιο Τάφο.
 ✓ 34. Μυθικὸ πρόσωπο μ' ἕνα μάτι στὴ μέση τοῦ μετώπου.
 ✓ 35. Μυθικὸ τέρας, μισὸ ἄλογο καὶ μισὸ ἄνθρωπος.

ΜΑΘΗΜΑ 41.

Πῶς ὀνομάζομε τὸν ἄνθρωπο πὸν τοῦ λείπει. (Ἡ λέξη πὸν θὰ βρῆς εἶναι ἐπίθετο, ἢ σὰν ἐπίθετο) :

1. Τὸ ἕνα μάτι ;	6. Μουστάκι καὶ γένεια ;	10. Τὸ χέρι ;
✓ 2. Τὰ δυὸ μάτια ;	✓ 7. Οἱ γονεῖς (γιὰ παιδιὰ) ;	✓ 11. Τὸ λογικὸ ;
✓ 3. Ἡ ἀκοή ;	8. Ἕνα ἢ περισσότερα	✓ 12. Ἡ ὑγεία ;
✓ 4. Τὰ μαλλιά ;	μέλη ;	✓ 13. Ἡ ἐλευθερία ;
5. Τὰ δόντια ;	9. Τὸ ἕνα πόδι ;	✓ 14. Τὸ θάρρος ;

Πῶς ὀνομάζομε ἀκόμη :

15. Τὸν ἄνθρωπο πὸν ἔχει ἕνα ἐλάττωμα στὸ σῶμα ;
 16. Τὸν ἄνθρωπο πὸν μιλεῖ ἀργὰ καὶ δύσκολα ;
 17. Τὸν ἄνθρωπο πὸν δυσκολεύεται νὰ προσφέρῃ τὸ σ ;
 ✓ 18. Τὴ γυναίκα πὸν ἔχασε τὸν ἄντρα τῆς ;
 19. Τὸ παιδὶ πὸν ἔχασε τὴ μητέρα του ;
 ✓ 20. Τὸν ἄντρα πὸν ἔχασε τὴ γυναίκα του ;
 21. Τὴν πόλιν πὸν τῆς λείπουν οἱ κάτοικοι ;
 22. Τὸ κομμένο λουλούδι πὸν τοῦ λείπει ἡ φρεσκάδα ;
 23. Τὸ ρυάκι πὸν τοῦ λείπει τὸ νερὸ ;

ΜΑΘΗΜΑ 42.

Δίνονται οἱ ὀρισμοί. Νὰ βρῆς τίς λέξεις (οὐσιαστικὰ ἢ καὶ ἐπίθετα πὸν κατανοῦν οὐσιαστικά).

1. Μέρος ὅπου ξεχειμάζουν τὰ κοπάδια μέρος φυλαγμένο ἀπὸ τίς κακοχειμωνιές.
2. Τὸ ξερὸ μέρος τῆς κοίτης τοῦ ποταμοῦ τὸ γεμάτο χαλίγια.
3. Βαθούλωμα σὲ ποτάμι, ὅπου τὸ νερὸ γίνεται πρὸ βαθὺ καὶ πρὸ ἥσυχο.
4. Διθάκια στὸ ποτάμι γιὰ νὰ περνοῦν πατώντας ἀπάνω τους.
5. Ἡ ρόδα τοῦ μύλου.

6. Τὸ ἀδλάκι πὸν φέρνει τὸ νερὸ στὸ μύλο.
7. Ὁ πλατὺς σωλήνας πὸν κατεβάζει τὸ νερὸ στὸ μύλο.
8. Πλαγιά ἀπότομη στὸ βουνό, γεμάτη λιθάρια.
9. Μέρος φυλαγμένο ἀπὸ τὸν ἄνεμο.
10. Μηχανὴ τοῦ πλοίου πὸν φορτώνει καὶ ξεφορτώνει τὰ ἐμπορεύματα.
11. Κυκλικὸς χορὸς κρητικὸς μὲ πέντε πηδηχτὰ πηδήματα.
12. Μνημόσυνο τὴν τρίτη μέρα ἀπὸ τὸ θάνατο.
13. Νηστεία τριῶν ἡμερῶν ἀπὸ τὴν Καθαρὴ Δευτέρα.
14. Νηστεία σαράντα ἡμερῶν πρὶν ἀπὸ τὰ Χριστούγεννα.
15. Λαϊκὴ προσωποποιία τοῦ θανάτου.
16. Γυναικες πὸν κατὰ τὴ λαϊκὴ παράδοση ὀρίζουν τὴν τύχη τοῦ ἀνθρώπου.
17. Ρεῦμα ξαφνικὸ καὶ πρόσκαιρο τοῦ ἀνέμου πὸν κατεβαίνοντας ἀπὸ τὴ στεριά ζαρώνει τὴν ἐπιφάνεια τῆς θάλασσας.
18. Οἱ πατημασιῆς τοῦ ζώου ἢ τοῦ ἀνθρώπου στὸ δρόμο, καθὼς καὶ ὁ δρόμος πὸν ἀνοίγεται στὸ χιόνι.
19. Τὸ ἄνοιγμα ἀνάμεσα σὶν ἀντίχειρα καὶ τὸ δείκτη μὲ τεντωμένα τὰ δάχτυλα.
20. Τὸ πανὶ πὸν δένουν τὰ μάτια τοῦ ζώου ὅταν γυρίζῃ τὸ μάγγανο, γιὰ νὰ μὴ ζαλίζεται.
21. Τ' ὄργανο τῆς ἀκοῆς. — 22. Τ' ὄργανο τῆς ὄσφρησης.
23. Ἐκεῖνος πὸν μιλεῖ τὴν ἴδια γλώσσα μ' ἕνα ἄλλο.
24. Ἐκεῖνος πὸν τὰ ρίχνει ὅλα στὴ μοίρα.
25. Ὁ μάρτυρας πὸν εἶδε κάτι μὲ τὰ μάτια του.
26. Ὁ μάρτυρας πὸν ἄκουσε κάτι μὲ τ' αὐτιά του.
27. Εὐθεία γραμμὴ πὸν κόβει στὴ μέση μιὰν ἄλλη.
28. Γιατρὸς εἰδικὸς γιὰ τ' αὐτιά.
29. Γιατρὸς εἰδικὸς γιὰ τὴ μύτη.
30. Σύμφωνα πὸν προφέρονται μόνο μιὰ στιγμῇ.
31. Σύμφωνα πὸν μποροῦμε νὰ τὰ προφέρουμε βαστώντας τὴ φωνή.
32. Μηχάνημα γιὰ νὰ συνομιλοῦμε ἀπὸ μακρινὲς ἀποστάσεις.
33. Τὸ μισὸ ἐνὸς στίχου.
34. Διακοπὴ τῶν πολεμικῶν ἐχθροπραξιῶν γιὰ ὀρισμένο καιρό.
35. Ὅμιλος ἐμπόρων ἢ προσκυνητῶν πὸν συνταξιδεύουν μὲ καμῆλες στὴν ἔρημο.
36. Τὸ στόμιο τοῦ ἠφαίστειου.
37. Πρόσωπο πὸν πιάνεται ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς γιὰ ἐγγύηση ἢ γιὰ ἀσφάλεια ἀπὸ ἐνδεχόμενες ταραχές.

ΜΑΘΗΜΑ 43.

Δίνονται οι όρισμοί. Νά βρῆς τὶς λέξεις (οὐσιαστικά ἢ ἐπίθετα).

1. Τὸ λεπτότατο ἄλατι πὸν ἀπομένει στὴν ἀκρογιαλιά καὶ στὰ κοι-
λώματα τῶν βράχων, ἀφοῦ ἐξατμιστῆ τὸ νερὸ τῆς θάλασσης.
2. Μαντεία λαϊκὴ πὸν συνηθίζεται στὶς 23 Ἰουνίου, τὸ βράδυ τῆς
παραμονῆς τοῦ Ἁι-Γιαννιοῦ.
3. Νερὸ πὸν μεταφέρουν οἱ γυναῖκες σιωπηλὰ ἀπὸ τὴν πηγὴ ἢ τὸ
πηγάδι τὴν Προτοχροιά ἢ γιὰ τὸν κλήδονα ¹.
4. Τὸ μέρος τῆς θάλασσης κοντὰ στὴν ἀκρογιαλιά, ὅπου τελειώνουν
οἱ βράχοι καὶ ἀρχίζει βυθὸς στρωτός.
5. Βυθὸς τῆς θάλασσης χορταριασμένος ἢ τὸ χόρτο τοῦ βυθοῦ.
6. Ἐργαλεῖο γιὰ ψάρεμα, σὰ μεγάλο πιρουνι μὲ μυτερὰ βελόνια
κάτω (πὸν ἔχουν στὴν ἄκρη λοξὸ ἀγκάθι).
7. Ἐργαλεῖο γιὰ ψάρεμα ἀπαρτισμένο ἀπὸ δίχτινο σακούλι, ραμμένο
σ' ἓνα στεφάνι μὲ χεροῦλι.
8. Κομμάτι δίχτυ σὰν ὀμπρέλα, μὲ ραμμένο γύρω του ἓνα τρίχινο
σκοινὶ γιὰ νὰ πιάνωνται τὰ ψάρια πὸν μπλέκονται ἀπὸ κάτω του.
9. Τὸ μέρος ὅπου τελειώνει τὸ ἴσιωμα καὶ ἀρχίζει τὸ βουνό.
10. Ἐργαλεῖο πὸν δείχνει τὴ θερμοκρασία.
11. Ἐργαλεῖο πὸν δείχνει τὴν πίεση τοῦ ἀέρα καὶ τὶς ἀλλαγὲς τοῦ
καιροῦ.
12. Προβιὰ λιονταριοῦ.
13. Μοναχὸς πὸν χειροτεχνήθηκε παπὰς.
14. Ὁ,τι ἔχει σχέση μὲ τὰ μάτια.
15. Ἀγῶνες ὅπου παραβγαίνουν στὸ τρέξιμο ἄλογα.
16. Ἐκεῖνος πὸν ἔχει δουλειὰ του νὰ νοιάζεται τ' ἄλογα.
17. Ζῶα μὲ σταθερὴ θερμότητα ἀνεξάρτητη καὶ συνήθως ἀνώτερη
ἀπὸ τὴ θερμοκρασία τοῦ περιβάλλοντος.
18. Κλάδος τῆς ἐπιστήμης πὸν μελετᾷ τὰ κρασιά.
19. Κλάδος τῆς ἐπιστήμης πὸν μελετᾷ τὰ ψάρια.
20. Τὸ μέρος θεατρικῆς σκηνῆς ὅπου ἓνας ἠθοποιὸς μιλεῖ μόνος του.
21. Ἡ μεγάλη γιορτὴ στὴν ἀρχαία Ἀθῆνα μὲ τὴν πομπὴ γιὰ τιμὴ
τῆς Ἀθηνᾶς.
22. Διάταξη τῆς νομοθεσίας τοῦ Σόλωνα πὸν ἀλάφρωσε τὰ χρέη.
23. Λόφος ὅπου συναζόταν στὴν ἀρχαία Ἀθῆνα ἢ ἐκκλησία τοῦ δήμου.
24. Νόμος πὸν ἐξόριζε γιὰ δέκα χρόνια ἀπὸ τὴν ἀρχαία Ἀθῆνα πο-

1. Ἡ λέξη πὸν θὰ βρῆς εἶναι οὐσιαστικὸ μαζί μ' ἓνα ἐπίθετο.
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

λίτες πὸν νομίζονταν ἐπικίνδυνοι στὴ δημοκρατία μὲ τὴν πολιτικὴ τους ἐπιρροή.

25. Παλιὰ καὶ ἀνώτατο δικαστήριο στὴν ἀρχαία Ἀθήνα.

26. Ἄλογο ἀπὸ ξύλο πὸν βοήθησε τοὺς Ἕλληνας νὰ πάρουν τὴν Τροία.

27. Ἐθιμο στὴν ἀρχαία Σπάρτη πὸν ἐξόριζε τοὺς ξένους, διὰν ἦταν φόβος νὰ ἐπιδράσουν κακὰ σὰ ἦθη τῆς ἢ νὰ μυηθοῦν σὰ μυστικά τῆς.

28. Ὄνομα πὸν δινόταν στὸ διάδοχο τοῦ θρόνου διὰν γεννιόταν ὅσο ζοῦσε ἀκόμη ὁ πατέρας του.

29. Οἱ ντόπιοι παλιοὶ κάτοικοι τῆς Ἀμερικῆς.

30. Τόπος προσευχῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. — 31. Τῶν Χριστιανῶν.

32. Τῶν Ἰσραηλιτῶν. — 33. Τῶν Μωαμεθανῶν.

34. Ναὸς τῶν Ἰνδῶν, τῶν Κινέζων.

35. Θρησκευτικὴ πομπὴ καὶ παράκληση γιὰ νὰ σταματήσῃ ἓνα κακό.

36. Ἡ σαρακοστὴ τῶν Τούρκων. — 37. Ἡ μεγάλη γιορτὴ τῶν Τούρκων.

38. Τροφὴ πὸν ἔστειλε ὁ Θεὸς στοὺς Ἰσραηλίτες στὴν ἐρημο.

39. Τὸ βιβλίο μὲ τὴ διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ. — 40. Τοῦ Μωάμεθ. —

41. Τοῦ Μωυσῆ.

ΜΑΘΗΜΑ 44.

Νὰ ὀρίσητε ἀκόλουθες λέξεις.

1. Κατάρτι	5. Μετόχι	9. Ὀκτωήχι	13. Πόλεμος
2. Πρύμνη	6. Κόλλυβα	10. Ἀντίποδες	14. Δειχίνα
3. Πλώρη	7. Στασίδι	11. Πολιοῦχος	15. Ὑπομονή
4. Περαιμάτης	8. Ἀντιμήσιο	12. Μανσωλεῖο	16. Παλικαριὰ

ΕΚΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΠΑΡΟΙΜΙΑ

Ὅταν λέμε «Μὴν πῆς τοῦ πηγαδιοῦ : μπά, νὰ μὴ σοῦ πῆ : μπού», ἐννοοῦμε πὸς πολλὰς φορὰς φταῖμε ἑμεῖς οἱ ἴδιοι γιὰ ὅ,τι μᾶς λένε ἢ ὅ,τι παθαίνομε. Ἡ φράση αὐτὴ εἶναι παροιμία. Παροιμία εἶναι λαϊκὴ φράση πὸν ἐκφράζει μὲ λίγα λόγια μιὰ σημαντικὴ ἀλήθεια. Ἡ ἀλήθεια αὐτὴ ἐκφράζεται μὲ μιὰ ἀλληγορία, δηλαδὴ μὲ λόγια πὸν ἔχουν ἄλλο νόημα ἀπὸ ἐκεῖνο πὸν λένε. Ἔτσι μὲ τὴν παροιμίαν πὸν εἶδαμε δὲν ἐννοοῦμε πὸς δὲν πρέπει νὰ λὲν κανεὶς στὸ πηγάδι «μπά», γιὰ νὰ μὴν ἀκούσῃ «μπού», παρὰ ὅτι δὲν πρέπει νὰ φερνόμαστε στοὺς ἄλλους μὲ τρόπο πὸν νὰ τοὺς δίνωμε ἀφορμὴ νὰ μᾶς ἐνοχλοῦν καὶ αὐτοί.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Στις παροιμίες δείχνεται συχνά καὶ διάθεση ἀστεία : «Εἶπε ὁ γάιδαρος τὸν πετεινὸ κεφάλαι». Ἀστεῖο εἶναι βέβαια νὰ κατηγορήσῃ ὁ γάιδαρος τὸν πετεινὸ, πῶς ἔχει τάχα μεγάλο κεφάλαι.

Πολλὲς παροιμίες λέγονται ἀπὸ τόπο σὲ τόπο κάπως διαφορετικά.

ΜΑΘΗΜΑ 45.

Νὰ βρῆς σὲ ποιὰ περίσταση λέμε τὶς παρακάτω παροιμίες.

- ✓ 1. Γιὰ χάρη τοῦ βασιλικοῦ ποτίζειται κι ἡ γλάστρα.
- ✓ 2. Καθαρὸς οὐρανὸς ἀστραπὲς δὲ φοβᾶται.
- ✓ 3. Τὸ γουδί, τὸ γουδοχέρι καὶ τὸν κόπανο στὸ χέρι.
- ✓ 4. Ὅποιος κάτση μὲ στραβὸ ὡς τὸ βράδν ἀλληθωρίζει.
- ✓ 5. Ἡ σκύλα ἀπὸ τὴ βιάση της γεννάει στραβὰ κουτάβια.
- ✓ 6. Ὅχι Γιάννης παρὰ Γιαννάκης.
- ✓ 7. Τὸν ποντικὸ δὲ χωροῦσε ἡ τρύπα του κι ἔσεργε καὶ κολοκύνθα.
- ✓ 8. Τ' εἶναι ὁ κάβουρας, τ' εἶν' τὸ ζουμί του ;
- ✓ 9. Γυρεύει μὲ τὸ βελόνι ν' ἀνοιξῇ πηγάδι.
- ✓ 10. Ἡ βιάση ψήνει τὸ ψωμί, μὰ δὲν τὸ καλοψήνει.
- ✓ 11. Ὅποιος δὲ θέλει νὰ ζυμώσῃ πέντε μέρες κοσκινίζει.
- ✓ 12. Φασούλι τὸ φασούλι γεμίζει τὸ σακούλι.
- ✓ 13. Τώρα στὰ γεράματα, μάθε, γέρο, γράμματα.
- ✓ 14. Ἐλα, παππού μου, νὰ σοῦ δείξω τ' ἀμπελοχώραφά σου.
- ✓ 15. Ἐγὼ τὸ λέω τοῦ σκύλου μου κι ὁ σκύλος στήν οὐρά του.

ΜΑΘΗΜΑ 46.

Νὰ βρῆς πότε λέμε τὶς παρακάτω παροιμίες.

1. Ὅποιος δὲν παινάει τὸ σπύι του πέφτει καὶ τὸν πλακώνει.
2. Κάθε θάμα τρεῖς ἡμέρες.
3. Πέσε πίτα νὰ σὲ φάω.
4. Πίσω ἔχει ἡ ἀχλάδα τὴν οὐρά.
5. Κάθε μέρα δὲν εἶναι τ' Ἀι-Γιαννιοῦ.
6. Καινούριο κοσκινάκι μου, καὶ ποῦ νὰ σὲ κρεμάσω.
7. Δὲ θέλει οὔζι μὲ νερό, θέλει νερό μὲ οὔζι.
8. Πῆρε ὁ στραβὸς κατήφορο.
9. Ἡκουγα τὰ κουνδούνια του κι ἔλεγα, μάντρες ἔχει.
10. Κατὰ τὸ πάπλωμά σου ἄπλωγε τὰ ποδάρια σου.
11. Ὅποιος ἀνακατώνεται μὲ τὰ πίτουρα, τὸν τῶν οἱ κότες.
12. Στὸν κατήφορο κυλιέται κι ἡ χελώνα.
13. Κουφοῦ χαμπάνα κι ἂν βροντᾶς, νεκρὸ κι ἂν θυμιατίζεις, καὶ
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

μεθυσμένο κι ἂν κερῶς, ὄλα χαμένα τὰ ᾗχεις.

14. Κατὰ τὸ Μαστρογιάννη καὶ τὰ κοπέλια του.

15. Δεῖπει ὁ Μάρτης ἀπ' τῆ Σαρακοστή ;

16. Τὸ σκύλο κάμε σύντεκνο καὶ τὸ ραβδί σου βάστα.

17. Ἡ φτώχεια θέλει καλοπέραση.

18. Γιὰ νὰ μὴ φάη ὁ γάτος τὸ ψωμί, τρώει ὁ ποντικός τὰ ρούχα.

19. Ὁ κόσμος ποντίζεται κι ἡ γριὰ χιενίζεται.

20. Ὁ καλὸς καρaboκύρης στὴ φουροτούνα φαίνεται.

ΜΑΘΗΜΑ 47.

Νὰ βρῆς ἀπὸ ἕξι παροιμίες πὺν νὰ ἔχουν ἀπὸ ἕνα βαπτιστικὸ ὄνομα καὶ ἕξι πὺν νὰ ἔχουν ἀπὸ ἕνα ὄνομα ζῶου (ἄς ποῦμε λαγός, γάιδαρος, ἄλεπού, γάτα, ποντικός, κότα, κολοιός, κάβουρας ἢ ὄ,τι ἄλλο) καὶ νὰ πῆς πότε τις λέμε.

ΜΑΘΗΜΑ 43.

Νὰ βρῆς ἀπὸ τρεῖς παροιμίες, πὺν νὰ ἔχουν τις λέξεις Γιάννης, Πόλη ἅγιος, γαμπρός, γένια, γελῶ, καὶ νὰ πῆς πότε τις λέμε.

ΜΑΘΗΜΑ 49.

Ὁ καθένας ξέρει πολλὲς παροιμίες· καὶ ἂν τύχη νὰ μὴν τις εἶπε ποτὲ ὅλες ὅσες ξέρει, τις ἔχει ἀκουστά. Ἔτσι δὲν εἶναι δύσκολο νὰ τις συμπληρώση, ἂν τοῦ εἶναι γνωστὴ ἡ ἀρχὴ τους· ἀλλὰ καὶ σὲ ἄλλες, πὺν δὲν τις ἄκουσε ποτέ, δὲν εἶναι πάντα δύσκολο νὰ τοὺς προσθέση ἕνα μέρος πὺν λείπει. Πρῶτα τὸν βοηθεῖ σ' αὐτὸ τὸ **νόημά** τους.—Ἐπειτα οἱ παροιμίες ξεχωρίζουν συχνὰ στὴ **διατύπωσή** τους ἀπὸ τὴ συνηθισμένη γλώσσα τῆς καθημερινῆς ζωῆς· ἀπαρτίζονται ἀπὸ δυὸ κομμάτια, μὲ κάποια ἀντιστοιχία μεταξὺ τους : Καὶ τὰ βρονὰ ξεπέφτουνε κι οἱ κάμποι ἠυστυχοῦνε. Ὅλοι γουδί, κι αὐτὸς γουδοχέρι.—Ἡ ἔχουν ὀρισμένο **ρυθμὸ** καὶ **μέτρο**, πὺν μᾶς κάνουν νὰ ξέρωμε πόσες συλλαβὲς πρέπει νὰ συμπληρωθοῦν : Ἄλλα τὰ μάτια τοῦ λαγοῦ κι ἄλλα τῆς κουκουβάγιας. Στοῦ κουφοῦ τὴν πόρτα ὅσο θέλεις βρόντια.—Ἡ ἔχουν στὸ τέλος τῶν διπλῶν στίχων τους **ὁμοιοκαταληξίες** : Ἡρθε κι ἄλλος ἀπ' τὴν Κῶ καὶ γυρεύει μεροδικό.

Νὰ συμπληρώσης καὶ ὕστερα νὰ ἐξηγήσης τις ἀκόλουθες παροιμίες. Ὅπου στὰ παρακάτω παραδείγματα παραλείφθηκε μιὰ λέξη, σημειώνεται πάλυ· ὅπου παραλείφθηκαν περισσότερες, σημειώνονται ἀποσιωπητικά).

1. Δὲ γνωρίζει τὸ σκυλι τὸν — του.

2. Γιὰ τὸ — χάνει τὸ πέταλο.

3. Φταίει ὁ γάιδαρος καὶ δέρονν τὸ —.

4. Πέρασε ὁ καιρὸς πὺν δέναν τοὺς σκύλους μὲ τὰ —.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

5. "Οποιος φυλάει τὰ ροῦχα του ...
6. Οὔτε σιὸ σακὶ τὸν βάζεις ...
7. Ἐκύλησε ὁ τέντζερης καὶ ...
8. Τὸ καλὸ τὸ παλικαροὶ ξέρει ...
9. "Οποιος ἔχει μαχαίρι, τρώει —.
10. Τί νὰ σοῦ πῶ, κρομμῦδι μου, κάθε μπουνιά ...
11. Εἶναι πολλοὶ μπαρμπέρηδες γιὰ τοῦ σπανοῦ ...
12. Τὰ ἴδια, Παντελάκη μου, τὰ ἴδια, ...
13. Ἔχεις φλωριά ; Ἔχεις —.
14. Ἔχεις γρόσια ; Ἔχεις —.
15. "Οποιος ἔχει τὰ γένια, ...
16. Τάζει φούρνους μὲ καρβέλια καὶ λαγούς μὲ —.
17. "Οσα δὲ φτάνει ἡ ἄλεπὸν τὰ κάνει —.
18. Σκυλὶ πὸν γαβγίζει δὲ —.
19. Μεγάλωσε τὸ γαῖδουράκι καὶ — τὸ σαμαράκι.
20. Καλύτερα σήμερα ἕνα — παρὰ τὴν αὐριανὴν κότα.

ΜΑΘΗΜΑ 50.

Νὰ ἐξηγήσης τὶς ἀκόλουθες παροιμίες.

1. "Οταν διψᾷ ἡ αὐλή σου γιὰ νερό, παρόξου μὴν τὸ χύσης.
2. Ἄναβε τὸ λυχάρι σου προτοῦ νὰ σέ ἔβρη ἡ νύχτα.
3. Σὰ δὲν ἔχει τὸ καντήλι λάδι, ὅσο θέλεις ἄναβέ το.
4. Ἀνὸ δυὸ πᾶν οἱ Χιῶτες.
5. "Οσο εἴχαμε καὶ τρώγαμε : Βασίλη, κὺρ Βασίλη· τώρα πὸ τὰ τελειώσαμε : ποῦ σ' εἶδα, βρὲ κασιόδη.
6. Βασιλικὴ διαταγὴ καὶ τὰ σκυλιὰ δεμένα.
7. Στοῦ σκύλου τὸ προσκέφαλο ψωμί δὲν ξημερώνει.
8. Γι' αὐτὸ ἔκαψα τὰ ροῦχα μου, νὰ μὴ μὲ τρῶν οἱ ψύλλοι.
9. Ἔχει ὁ καιρὸς γυροσίματα κι ὁ μήνας ἐβδομάδες.
10. Ἐμπᾶτε, σκύλοι, ἀλέστε.
11. Δέκα τὰ λέμε καὶ τρία τὰ βροσκομε.
12. Εἶδα καὶ παραεῖδα, γύφτο παπὰ δὲν εἶδα.
13. Μὲ τὸ νοῦ πλουταίνει ἡ κόρη, μὲ τὸν ὕπνο ἡ ἀκαμάτρα.
14. Ἡ ὁργὴ τοῦ Θεοῦ κατεβαίνει ἀπ' τὰ κεραμίδια.
15. Ὁ λόγος σου μὲ χόρτασε, καὶ τὸ ψωμί σου φά' το (λέγεται καὶ εἰρωνικά).
16. Βαρεῖ τὸ σαμάρι ν' ἀκούσῃ ὁ γαίδαρος.
17. Πόθε νὰ πιάσῃς ἄχινὸ καὶ νὰ μὴ σ' ἀγκυλώσῃ ;

18. Ὅποιος δὲ θέλει ν' ἀκούῃ βαρδάρια¹, στὸ μύλο δὲν πηγαίνει.
 19. Καὶ τοῦτα δικά μου κι ἐκεῖνα μοναχικά μου.
 20. Οἱ πολλὲς γνῶμες βουλιάζουν τὸ καράβι.

ΜΑΘΗΜΑ 51.

Νὰ βρεθοῦν οἱ παροιμίες πὸν ἔχουν τὸ ἀκόλουθο νόημα.

1. Νὰ μὴν πολυπιστεύης, ὅταν ἀκοῦς νὰ σοῦ τάζουν πολλά.
2. Προσπαθοῦμε νὰ φυλάξωμε κάτι κρυφὸ, πὸν τὸ ξέρουν ὅλοι.
3. Εἶναι καλύτερο νὰ πάρης κάτι ἀπὸ τὸν τόπο σου παρὰ ἀπὸ τὰ ξένα, ἀκόμη καὶ ἂν δὲν εἶναι τόσο καλό.
4. Πρέπει νὰ βοηθοῦμε τοὺς ἄλλους χωρὶς νὰ προσδοκοῦμε νὰ μᾶς τὸ ἀποδώσουν.
5. Πέρασαν τὰ χρόνια πὸν ἦταν ὅλα εὐκόλα.
6. Λέγεται γιὰ ἐκεῖνον πὸν φροντίζει γιὰ πράματα δευτερώτερα, τὴν ὥρα πὸν λείπουν τ' ἀπαραίτητα καὶ πολὺ πιὸ χρειαζόμενα.
7. Ὑπάρχουν ἄνθρωποι πὸν ὅλα γιὰ τὸν ἑαυτό τους τὰ θέλουν.
8. Ὅπου ἀνακατώνονται πολλοὶ δύσκολο νὰ γίνῃ σωστὴ δουλειά.
9. Ὅταν πεινᾷ κανεὶς, δὲν ἔχει κέφι.
10. Τὰ λόγια μας ἢ οἱ συμβουλές μας δὲν πιάνουν σὲ κάποιον· δὲ μένουν στὸ κεφάλι του.
11. Δύο δουλειές μὲ τὴν ἴδια προσπάθεια.
12. Ὅποιος κυνηγᾷ δυὸ δουλειές μαζί, κινδυνεύει νὰ μὴν πετύχη καμιὰ τους.

ΜΑΘΗΜΑ 52.

Ἄν προσέξωμε καλύτερα τὶς παροιμίες, βλέπομε πὸς πολλὲς τοὺς παρουσιάζουν κάτι ξεχωριστό. Πολλὲς μᾶς δίνουν **συμβουλές πραχτικές** γιὰ τὴ ζωὴ : « Ἄκουε πολλὰ καὶ λέγε λίγα ». — Ἄλλες λένε **ἀληθινές ἢ θινικές** : « Ὁ κλέφτης καὶ ὁ ψεύτης τὸν πρῶτο χρόνο χαίρεται ». — Ἄλλες κάποτε ἐκφράζουν λαϊκὲς **συνήθειες** καὶ **δοξασίες** : « Τῆς καλομοίρας τὸ παιδί τὸ πρῶτο νὰ ν' κορίτσι ». — Πολλὲς πάλι μιλοῦν ἢ δίνουν **ὀδηγίες γιὰ τὸν καιρὸ**, γιὰ τὶς γεωργικὲς, τὶς ναυτικὲς ἐργασίες κ. ἄ., γιὰ τὸν τρόπο τῆς ζωῆς : « Οὔτε ὁ Αὐγουστος χειμῶνας, οὔτε ὁ Μάρτης καλοκαίρι ». Ὅλες οἱ παροιμίες αὐτοῦ τοῦ εἶδους ὀνομαζονται συνήθως **γνωμικά**.

1. Βαρδάρια εἶναι τὰ ξυλαράκια τοῦ μύλου, πὸν σαλεύοντας ἀδιάκοπα στὸ (ἀ)πανάρι του (τὴν ἀπάνω πέτρα) κανονίζουν τὸ πέσιμο τοῦ γεννήματος ἀπὸ τὴν τρύπα τῆς μυλόπετρας.

Νὰ ἐξηγήσης τ' ἀκόλουθα γνωμικά.

1. Ἄμπέλι τοῦ χεριοῦ σου, συκιά τοῦ κυροῦ σου κι ἐλιά τοῦ παπποῦ σου.
2. Ὁ Ἀπρίλης κι ἂν χιονίση, καλοκαίρι θὰ μυρίση.
3. Ὁ Ἀι-Δημήτρης ἔρχεται, τὰ χιόνια φορτωμένους.
4. Γέρο βοριά ἀρμένιζε και νότο παλικάρι.
5. Ἀπὸ τὸ θέρο ὡς τὶς ἑλιές ποτὲ δὲ σώνονται οἱ δουλειές.
6. Αὔγουστε, καλέ μου μήνα, νὰ ἴσουν δυὸ φορὲς τὸ χρόνο.
7. Ἡρῶ ὁ Αὔγουστος, πάρ' τὴν κάπα σου.
8. Τὰ πολλὰ λόγια εἶναι φτώχεια.
9. Κάλλιο νὰ κλάψῃ τὸ παιδί παρὰ νὰ κλάψῃ ἡ μάνα.
10. Μὴν κλοτσᾷς τὰ γονικά σου, θὰ τὸ βρῆς ἀπ' τὰ παιδιά σου.
11. Ἡ ἀρρώστια μπαίνει μὲ τὸ σακί και βγαίνει μὲ τὸ βελόνι.
12. Τὸ θὲς νὰ κάμῃς σήμερο γι' αὔριο μὴν τ' ἀφήνῃς.
13. Κάλλιο ἀργὰ παρὰ ποτέ.
14. Τὸ μαχαίρι και τὴ φωτιά μὴν τὰ πολυκαλίζῃς.
15. Ὅποιος βιάζεται σκοιτάφτει.
16. Ἄκουε πολλὰ και λέγε λίγα.
17. Τὸ ξύλο βγήκε ἀπὸ τὸν παράδεισο.
18. Τοῦ φρόνιμου ἀναχάραξε και τοῦ τρελοῦ μολόγα.
19. Ὁ πρῶτος ἐχθρός σου εἶναι ὁ ἑαυτὸς σου.
20. Πές μου μὲ ποιόνε κάθῃσαι γιὰ νὰ σοῦ πῶ ποιός εἶσαι.
21. Τὸ ἀκριβὸ εἶναι και φτηνό.
22. Σὲ τάβλα πὸν δὲν ἔστρωσες τὸ χέρι μὴν ἀπλώνῃς.
23. Ὁ Θεὸς ἀργεῖ μὰ δὲ λησμονεῖ.
24. Βλέπεις ἀρνιά στὸν οὐρανό ; Ἡ ἀέρας ἢ νερό.

ΜΑΘΗΜΑ 53.

Νὰ βρῆς πέντε γνωμικά ἀπ' ὅσα σχετίζονται μὲ τὸν καιρὸ και τὶς γεωργικῆς, ναυτικῆς ἢ ἄλλες ἐργασίης.

ΕΒΔΟΜΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Π Ε Ρ Ι Φ Ρ Α Σ Η

Ἄντι νὰ ποῦμε κάτι ἀπλά, μὲ μία λέξη, γιὰ νὰ ἐκφράσωμε μιὰ ἔννοια, μεταχειριζόμεσθε κάποτε περισσότερες ἄντι νὰ ποῦμε ἢ Ἀθήνα μποροῦμε νὰ ποῦμε ἢ πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδας· και ἀντι νὰ ποῦμε ὁ Ἀι-Νικόλας μπορεῖ νὰ ποῦμε ὁ Ἅγιος τῶν θαλασσιῶν. Τὴν ἐκφραση αὐτὴ **μιᾶς ἀπλῆς ἔννοιας μὲ περισσότερες λέξεις** τὴν ὀνομάζομε **π ε ρ ῖ φ ρ α σ ῖ** ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Μὲ τὴν περίφραση δὲν ἀλλάζει τὸ νόημα. Ἀκούοντας τὴν περίφραση παίει ὁ νοῦς μας ἀμέσως στὴ λέξη πού τὴν ἀναπληρώνει. Γιὰ νὰ γίνετα ὅμως αὐτὸ πρέπει ἢ περίφραση νὰ εἶναι σωστή, νὰ μὴ λήη κάτι στραβό, πού νὰ μᾶς μπερδεύη. Πρέπει ν' ἀναφέρη ἓνα χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τῆς ἔννοιαι, ὥστε νὰ πάη ὁ νοῦς μας ἀμέσως σ' αὐτήν.

Μὲ τὴν περίφραση ἀποφεύγομε κάποτε νὰ ξαναμεταχειριστοῦμε δυὸ φορὲς τὴν ἴδια λέξη· ἔπειτα μπορεῖ νὰ πάη ὁ λόγος καὶ βαθύτερο νόημα. Ἄν ποῦμε λ.χ. «Τὸ καράβι κινδύνευε καὶ πολλοὶ ἐπιβάτες βοηθοῦσαν τοὺς ναῦτες. Μερικὲς γυναῖκες ἔτρεξαν στὸ εἰκόνημα τοῦ Ἁγίου Νικόλα καὶ παρακαλοῦσαν τὸ θαλασσινὸ ἅγιο νὰ βοηθήσῃ», θυμίζομε μὲ τὴν περίφραση αὐτὴ τὴν ιδιότητα τοῦ Ἁγίου Νικόλα καὶ ἔτσι φαίνεται καλύτερα γιατί προστρέχαν οἱ γυναῖκες σ' αὐτόν.

ΜΑΘΗΜΑ 54.

Δίνονται οἱ περιφράσεις. Νὰ βρῆς τὶς λέξεις πού ταιριάζουν στὸ νόημα τους.

1. Ὁ γέρος τοῦ Μοριᾶ.	13. Ἡ θεὰ τοῦ κνηγιοῦ.
2. Ὁ νικητὴς τοῦ Δράμαλη.	14. Ὁ ἐκδικητὴς τῶν σφαγῶν τῆς Χίου.
3. Ὁ ἐθνικός μας ποιητὴς.	15. Ὁ ὑπερασπιστὴς τῆς Τροίας.
4. Ἡ πόλη τοῦ Κωνσταντινίου.	16. Τὸ μεγαλύτερο ἑλληνικὸ νησί.
5. Ὁ νομοθέτης τῆς Σπάρτης.	17. Ὁ ἐπιστήθιος φίλος τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου.
6. Ὁ νομοθέτης τῆς Ἀθήνας.	18. Ἡ πολιούχος τῆς ἀρχαίας Ἀθήνας.
7. Ὁ νικητὴς τοῦ Μαραθῶνα.	19. Ὁ πρόδρομος τοῦ Χριστοῦ.
8. Ὁ ἥρωας τῶν Θερμοπυλῶν.	20. Εἶδε τὸ φῶς τῆς μέρας.
9. Ὁ θεὸς τοῦ φωτός.	21. Μᾶς ἄφησε γειὰ γιὰ πάντα.
10. Ἡ θεὰ τῆς ὁμορφιάς.	
11. Ἡ ἀπικὴ θεὰ.	
12. Ὁ θεὸς τοῦ πολέμου.	

ΜΑΘΗΜΑ 55.

Νὰ βρῆς τὶς λέξεις πού ἰσοδυναμοῦν μὲ τὶς ἀκόλουθες περιφράσεις.

1. Ὁ γιὸς τῆς Καλόγριας.	9. Τὸ νησί τῶν Φαιάκων.
2. Ὁ ὑμνητὴς τῆς δόξαι τῶν Ψαρῶν.	10. Ὁ φίλος τοῦ Πυλάδου.
3. Ὁ δορυφόρος τῆς γῆς.	11. Ὁ φίλος τοῦ Ἀχιλλέα.
4. Ὁ νικητὴς τοῦ Γολιάθ.	12. Ὁ πατέρας τῆς λατρικῆς.
5. Τὸ ἱερὸ ζῶο τῆς Ἡρας.	13. Τὸ βραβεῖο τῆς ὀλυμπιακῆς νίκης.
6. Τὸ φυτό τῆς Ἀθηνᾶς.	14. Ὁ νικητὴς τοῦ Γρανικοῦ.
7. Τὸ σύμβολο τῆς Δήμητρας.	15. Ὁ ἅγιος τῶν Κερκυραίων.
8. Οἱ νύμφαι τῶν δαδῶν.	16. Ὁ προστάτης τῆς Θεσσαλονίκης.

ΜΑΘΗΜΑ 56.

Ν' ἀντικαταστήσης καθ' ἑμὴ ἀπὸ τὶς ἀκόλουθες λέξεις μὲ μιὰ περιφρασὴ της.

1. Ὁ σκύλος. 2. Τὸ χελιδόνι. 3. Τὸ τζιτζίκι. 4. Ὁ ἥλιος. 5. Ἡ ἄνοιξη. 6. Ὁ στρατιώτης.—7. Ὁ Ὀλυμπος. 8. Ἡ Ἀθηνᾶ. 9. Ὁ Αἴολος. 10. Ὁ Ποσειδῶνας. 11. Ὁ Ἐρμῆς. 12. Πειθαίνο

ΜΑΘΗΜΑ 57.

Οἱ λέξεις οἱ τυπωμένες μὲ πλάγια γράμματα εἶναι περιφράσεις. Νὰ τὶς ἀντικαταστήσης κάθε φορὰ μὲ μιὰ ταιριαστὴ λέξη (ἢ δύο).

1. Σὰ γίνῃ ἢ θάλασσα στεριὰ καὶ βγοῦν τὰ ψάρια ὄξω.
2. Θὰ τὸ πιστέψω ὅταν δῶ τ' αὐτί μου.
3. Συλλογίζομαι πάντα ἐκείνη πὸν μοῦ ἔδωσε τὴ ζωή.
4. Ὁ τελευταῖος βασιλιάς τῆς ἀρχαίας Ἀθήνας πέθανε στὸν πόλεμο.
5. Ὁ ἀντίπαλος τοῦ Ἀριστείδη πέθανε στὴν ἐξορία.
6. Θὰ ξαναέρθῃ τὸ μῆγα πὸν δὲν ἔχει Σάββατο.
7. Ὅταν ἀσπρίσῃ ὁ κόρακας καὶ γίνῃ περιστέρι.
8. Ὅταν πιάσουν οἱ ζέστες μᾶς θυμοῦνται οἱ τραγουδιστὲς τοῦ καλοκαιριοῦ.
9. Εἶναι τώρα δέκα χρόνια πὸν κοιμᾶται τὸν ὕπνο τοῦ δικαίου.
10. Δίπλωσε, χρόνε, δίπλωσε τ' ἀκούραστα φτερά σου (Βαλαωρίτης).

ΟΓΔΟΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Ι Δ Ι Ω Τ Ι Σ Μ Ο Σ

Ἐπάρχουν στὴ γλώσσα μας *ἐκφράσεις στερεότυπες μὲ ξεχωριστὴ σημασία*. Ὅταν λέμε λ.χ., σὲ κάποιον πὸν μᾶς ρωτᾷ πῶς εἶμαστε, εἶται *κι εἶται*, ἢ ὅταν λέμε πῶς κάτι πὸν ἔγινε τὸ καταμεσήμερο, ἔγινε *μέρα μεσημέρι*, μεταχειριζόμαστε ἐκφράσεις ἰδιαίτερες τῆς γλώσσας μας, πὸν ὀνομάζονται *ἰδιωτισμοί*. Οἱ ἰδιωτισμοὶ εἶναι συνήθως ἐκφραστικότεροι ἀπὸ τὰ ἰσοδύναμες συνηθισμένες ἐκφράσεις. Δὲ γράφονται τόσο πολὺ, ἀκούονται ὅμως συχνὰ στὴν ὁμιλία, καὶ ἀποτελοῦν πλοῦτο τῆς γλώσσας μας:

ΜΑΘΗΜΑ 58.

Ν' ἀντικαταστήσης στὶς ἀκόλουθες φράσεις τοὺς ἰδιωτισμοὺς, τυπωμένους μὲ πλάγια γράμματα, μὲ τὶς ἰσοδύναμες ἐκφράσεις.

Ἀπὸ τὶς καθημερινὲς βροχὲς πλημμύρισε ὁ κάμπος *πέρα* γιὰ
Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

πέρα.—Χάθηκε μὲ τὸ σεισμὸ κόσμος καὶ κοσμάκης.—Μοῦ τὰ εἶπε ὀρθὰ κοφτά.—Κάθε λίγο καὶ λιγάκι τὸν βλέπαμε.—Εἶχα μῆνες καὶ καιροὺς νὰ τὸν δῶ.—Οἱ βλάχοι ζοῦνε στὰ βουνὰ καὶ στὰ χαμηλώματα χειμῶνα καλοκαίρι.—Γλίστηρησε ἓνας περαστικὸς ἑσὲ μιὰ φλούδα καὶ ἔπεσε φαρδιά πλατιά στὴ μέση τοῦ δρόμου.—Ἀπὸ τότε ποὺ μετοικήσαμε στὴν ἄκρη τῆς πόλης μόνο ἀριά καὶ ποῦ ἔρχομαι στὴν παλιά μας συνοικία.—Δὲν εἶναι σωστὸ νὰ μᾶς ἐνοχλῆς κάθε ὥρα καὶ στιγμή.

Ἦταν πολλὰ τὰ ἐμπόδια, μὰ κουτσὰ στραβὰ κατορθώσαμε στὸ τέλος νὰ φτάσωμε.—Ἀφοῦ πέθανε ἡ τελευταία τῆς ἀδερφή ἀπόμεινε μόνη καὶ μοναχὴ.—Μόλις ἀκούστηκαν ἀπὸ μακριὰ οἱ πατημασιῆς τοῦ δράκου τοὺς ἔπιασε ὅλους φόβος καὶ τρόμος. (Ἐδῶ μπορεῖ ν' ἀλλαχτῆ λίγο καὶ ἡ ἐπίλοιπη φράση).

ΜΑΘΗΜΑ 59.

Νὰ σχηματίσης φράσεις ὅπου νὰ βρισκονται οἱ ἀκόλουθοι ἰδιωτισμοί.

Ἄκρες μέσες.—Καλὰ καλά.—Ὅλοι ὅλοι.—Ὅσα ὅσα.—Μαλλιὰ κουβάρια.—Ἴσια κι ἴσια.—Μόνον καὶ μόνον.—Μιὰ γιὰ πάντα.—Ἀπ' ἔξω κι ἀνακατωτά.—Πατεῖς με πατῶ σε.—Καλὸς καὶ ἄξιος.—Κακὸ καὶ στραβό.—Ἴσια κι ὁμοια.—Γιὰ καλὸ κακό.

Κάθε ἀντίτυπο τοῦ βιβλίου εἶναι σφραγισμένο μὲ εἰδικὴ σφραγίδα τοῦ Ἰδρύματος

ΤΙΜΗ ΔΡΧ. 7

Κεντρική πώληση: Βιβλιοπωλείο της «Εστίας» Ι. Δ. Κολλάρον και Σίας, Α.Ε.,
Σταδίου 38, Αθήνα.